KERESZTÉNY ÉRTELMISÉGIEK SZÖVETSÉGE
MAGYAR POLGÁRI EGYÜTTMŰKÖDÉS EGYESÜLET
PROFESSZOROK BATTHYÁNY KÖRE

Az idők jelei

A kiadvány szerzői

Szerkesztőbizottság

Osztie Zoltán
Náray-Szabó Gábor
Tordáné Petneházy Judit
Tőkéczki László

Tanácsadók

Matolcsy János
Pál Ákos

Szerkesztő

Hegedűs Zoltán

Szerzők

NEMZETI KARAKTER	Hegedűs András
EGYHÁZI ÉLET	Osztie Zoltán Barsi Balázs
POLITIKA	Mráz Ágoston
NEMZETPOLITIKA	Kulin Ferenc
CSALÁD	Bíró László Spéder Zsolt
GAZDASÁG	Baritz Sarolta Laura Fodor István
MEZŐGAZDASÁG ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS	Borbás Zoltán
EGÉSZSÉGÜGY	Kásler Miklós Velkey György
OKTATÁS	Náray-Szabó Gábor Záborszky Kálmán
SZOCIÁLIS ÜGYEK	Vecsei Miklós Tarnai Zoltán
KISEBBSÉGÜGY	Székely János Dúl Géza
KULTÚRA	Gróh Gáspár
TUDOMÁNY	Lovas Rezső
MÉDIA	Kucsera Tamás Gergely
KÖRNYEZET	Náray-Szabó Gábor
MAGYARORSZÁG A GLOBÁLIS VILÁGBAN	Király Miklós

Kiadja

Keresztény Értelmiségiek Szövetsége

Magyar Polgári Együttműködés Egyesület

Professzorok Batthyány Köre

A kiadvány megjelenését támogatta

Polgári Magyarországért Alapítvány

Minden jog fenntartva.

ISBN 978-963-89273-6-1ö
ISBN 978-963-89273-7-8

Lexica Kiadó, 2015.

BEVEZETÉS

Az elmúlt húsz évben Magyarország alapvető változásokon ment át. A kezdetben döcögős, sőt sokak szerint sikertelen rendszerváltás és a világon párhuzamosan zajló forradalmi átalakulások, a klímaváltozás súlyos kihívás elé állítják a polgárt: még a tanult embernek is nehéz eligazodni az események forgatagában. Húsz évvel ezelőtt jelent meg a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele, *„Igazságosabb és testvériesebb világot!”*, azzal a céllal, hogy szemügyre vegye hazánk akkori helyzetét, és utat mutasson a jövőre. Tíz évvel később adtuk közre a *Szent István Tervet*, hogy irányt mutasson a magyar társadalomnak, és kijelölje a legfontosabb feladatokat. Most ismét jelet kaptunk, eljött az idő arra, hogy a felelősen gondolkodó keresztény értelmiség hallassa a hangját, és a korábbi munkák szellemében adjon értékelést a magyar valóságról, mutasson utat a társadalom számára. Nem egyszerű a feladat. Rendkívül sokrétű, ráadásul szerteágazó, nem egyszer egymásnak homlokegyenest ellentmondó elképzeléseket kell egyeztetni, és kihozni belőlük a kívánatos legjobbat. Mégis nekivágtunk, mert a mai helyzetben nem nélkülözhetjük a jövőképet, látnunk kell magunk előtt a fényt, amely a jó irányt mutatja. Biztos, hogy nem találtuk meg a bölcsek kövét, sokan és sok helyütt fogják vitatni a részleteket, de ez is a célunk. Csakis a magukat a jövőért felelősnek érző polgárok együttes szellemi erőfeszítése hozhatja meg a sikert, csakis ez vezethet a jobb irányba.

Magyarország most súlyos kihívással néz szembe, mely túlzás nélkül a nemzet jövőjét fenyegeti. A háborús pusztítások elől menekülő szerencsétlenek, és a jobb élet reményében a gazdag európai országokba törekvő, vállalkozó kedvű fiatalok tömegei megváltoztathatják földrészünk, ezen belül hazánk demográfiai és kulturális összetételét, veszélyeztethetik ezeréves magyarságunkat. Ilyenkor különösen fontos, hogy jó irányt mutassunk a jövőre, miközben őszintén és jobbító szándékkal bíráljuk a jelenleg észlelhető hibákat, károsnak ítélt folyamatokat. Hívjuk az olvasót, tartson velünk e rögös úton, és vegye ki a részét a közgondolkodásból, alakítsa velünk együtt szeretett országát!

NEMZETI KARAKTER

„És mi a haza egyéb, összetartozó nagy háznép egészénél? Minden ily nagy háznépet saját nyelv, saját szokások, saját ősök, saját hagyomány, saját jó és balszerencse kötnek együvé, s választanak el egymástól. S ez előszámláltak mind múltból hatnak a jelenre, mind lélekről lélekre és szívről szívre plántált emlékezeten nyúgosznak”

Kölcsey Ferenc: Mohács

A magyarság, mint minden nép, élő közösség, amely szorosan kapcsolódik az előző generációkhoz. Így tehát a nemzet kiterjedése az időben van, ezért karakterének vizsgálatánál nem indulhatunk ki pusztán mai formájának ismeretéből. Amint Babits Mihály írja: „*A magyarság (…) történelmi jelenség. S ahogy történelmileg kifejlődött, nem testi, hanem szellemi jelenség. Az átöröklés, mely folytonosságát biztosítja, nem testi, hanem lelki. A testi átöröklés hatása inkább ellenkező itt, az egyre színez és változtat. Hiszen a magyar kevert és állandóan keveredő nép, Szent István óta s egész bizonyosan már azelőtt is.*”

Tény, hogy ez a keletről jött magányos, lovas-nomád nép megvetette lábát Európa közepén, és annak ellenére, hogy számára eleinte idegen volt a kontinens vallása és abból fakadó kultúrája, idővel az európai keresztény kultúra hűséges letéteményesévé s önálló folytatójává tudott válni.

Bár hazánk földrajzilag Közép-Európában fekszik, mégis gyakran úgy beszélünk róla, mint határvidékről. Valóban kulturális határvidéken élünk, s nemcsak kulturális, hanem vallási törésvonal mentén is, hiszen a nyugati és keleti egyház határa egybeesett az ország keleti és déli határvonalával. A XV. század óta pedig a déli határoknál megjelent a muzulmán vallás.

Az iszlám megjelenése változtatta ki a vitézi erényekért amúgy is lelkesülő népből azt a kiválasztottság-tudatot, amely Magyarországot a kereszténység védőbástyájaként határozta meg. Ez a büszkeség azonban az események kényszerítő hatása alatt azzal a tragikus érzéssel párosult, hogy küzdelmében rendszerint magára marad – legutoljára 1956-ban.

A kényszerű önvédelmi harcban edzett népre gyakran mondták, hogy a magyarok lázadók. Pedig a nemzet nem tett mást, csak azt védelmezte, ami az övé volt: a saját alkotmányát, a nemzet jogainak folytonosságát, magát a jogi állandóság elvét. Ismét Babitsra hivatkozhatunk: „*Lázadónak mindig csak ellenségei nevezték, ő maga sohasem nevezte így magát. Mikor királya ellen küzdött, inkább királyát tekintette lázadónak, mert az sértette meg a jogot, az elvet.*” Érdekes ez az ellentét: a jogtisztelő, ugyanakkor lázadó nemzet képe.

Bár nagyon korai forrás és történelmünk egészére nem vonatkoztatható, mégis a magyar nép fegyelméről, királya iránti tiszteletéről fontos információkkal szolgál a kevéssé ismert Ottó freisingi püspök, aki a II. keresztes hadjárattal 1147-ben III. Konrád német király kíséretében járt Magyarországon.

Krónikája egyaránt bizonyítja szerzőjének politikai tárgyilagosságát és a magyarok iránti erős ellenszenvét. Úgy szól róluk, mintha nem is tartoznának az európai nemzetek közösségéhez: „*… a magyarok visszataszító külsejűek, mélyen ülő szemeik vannak, termetük alacsony, erkölcsükben és nyelvükben pedig annyira barbárok (…), hogy joggal lehet kárhoztatni a szerencse szeszélyét, vagy inkább csodálni az Isten türelmét, amiért martalékul hagyta ezt az oly szép földet az emberiség szörnyetegeinek, akiket még embernek sem nevezhetek.*”

Gyűlölete azonban nem vakítja el. Kiemeli a magyaroknak nagy és általános érdeklődését a közügyek iránt, ami már önmagában véve is kizárja azt a gondolatot, hogy ez a hatalmas királyság az uralkodói önkénynek lenne műve: „*Egyben mégis utánozzák a görögök gondolkodását: abban, hogy fontos dologhoz nem fognak hosszas és gondos tanácskozás nélkül. (…) A főemberek mind elmennek a királyi udvarhoz, mindenki elviszi oda székét, és ott nem szűnnek meg a közügyeket tárgyalni és megvitatni, télvíz idején pedig ugyanazt cselekszik szállásaikon. (…) Fejedelmüknek annyira engedelmeskednek, hogy még azt is bűnnek tartják, ha titkos susogással sértegetik, nem hogy nyílt ellenmondással keserítenék. (…) Ha a király háborúba indul, mindnyájan ellenmondás nélkül követik.*”

Amikor Freisingi Ottó a magyarok engedelmességéről, hadseregük egységéről, a királyi igazgatás központi voltáról szól, érezni lehet, hogy ezeket követendőnek tartaná saját, pártharcoktól sebzett hazájában is.

Kiemelendő megfigyelése Freisingi Ottónak, hogy a magyarok: „*fontos dologhoz nem fognak hosszas és gondos tanácskozás nélkül.*” Talán itt van a gyökere annak az oly sokszor ostorozott lelkületnek, amely a megfontolásból ered, s inkább kivár, semhogy hibásan cselekedjék. Ezért nevezi Babits a magyar szellemet szemlélődőnek. Igaz ugyanakkor az is, hogy a megfontoltságot messze meghaladó lomha cselekvést joggal ostorozták költőink és maga Széchenyi István is.

Éles ellentétben áll ezzel a megfontoltsággal vagy éppen lomhasággal az a hevület, amellyel szabadságunk védelmében számos alkalommal felléptünk. Köztudatunk szerint szabadságot szerető nép vagyunk, és nemegyszer szinte váratlan hirtelenséggel ragadtunk fegyvert ennek védelmében. Mégis tud e nép türelmes is lenni s a kényszerű rabigában megőrizni fölényét, amelynek egyik legékesebb példája a passzív rezisztencia. A fölény megőrzéséhez szükséges nyugalmat nem egyszer a humor biztosította. Utalhatunk itt akár az ateista diktatúra időszakában szállóigévé vált mondatra: „*Nem kell félni, nem tart ez örökké, 150 év alatt sem lettünk törökké*”.

Az előbb említettekből tehát feszítő ellentétek rajzolódnak ki: jogtisztelet – lázadás, túlzott megfontoltság, lassúság – gyors felindulás, béketűrés – kardrángatás és mindezekkel együtt lelkesedés és csüggedés. Ennek az ellentmondásos nemzeti lelkületnek legjobb illusztrálását irodalmunkban találjuk meg.

Amikor pedig irodalmunkra támaszkodunk, azt biztosan tehetjük, hiszen ez a kicsiny nép kiemelkedően magas értékű irodalmat és művészetet hozott létre, amely kiállja a megmérettetést a nála nagyobb nemzetek teljesítményével is. Ezt azonban rajtunk kívül kevesen tudják, mert kultúránk megismerésének gátat vet nyelvünk, ez a különleges, Európában egyedülálló nyelv. Különlegessége egyben segítette is a nemzeti érzés, vele együtt a nemzeti karakter megőrzését, különösen is a trianoni békediktátum után az elszakított területeken, ill. az emigrációban, ezzel igazolva a régi szállóigét: „*Nyelvében él a nemzet*”. Igaz azonban az is, hogy a magyar nyelv tudása még önmagában nem tesz magyarrá, és a nyelv ismerete nélkül is vállalhat valaki teljes sorsközösséget a magyarsággal, mint Liszt Ferenc.

A nehezen meghatározható, sokféleképpen értelmezhető nemzeti karakter vonásai közül egy nyilvánvalóan kiemelkedik: Mária-tisztelő nép a magyar. Elsőként a világon Szent István királyunk ajánlotta fel országát és népét Szűz Máriának. Ez a mély hitből és bizalomból fakadó tett a nemzet történetének kulcsa. Szépen mutatott rá erre Mindszenty József bíboros, hercegprímás is: „*Hazánk ezeréves fennállása a legnagyobb talány. Nem omlott össze annyi történelmi pörölycsapás alatt. Kiépült irtózatos sebeiből, pedig elfolyt a vére. Ám betegágyánál életmentő édesanya őrködött: a Magyarok Nagyasszonya.*”

Mindszenty bíboros azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy ez a gondolat nem feszítővas az annyira kívánatos nemzeti egységben. Az ország pénzei Mária képét hordozták, olyannyira, hogy a köznyelvben és ennek irodalmi kivetülésében a pénz szinonimája a „máriás" kifejezés volt. Ilyen pénzeket verettek a protestáns erdélyi fejedelmek is. A Rákóczi-felkelés kezdetén a nemzet sérelmeit felsoroló 100 pont között az is szerepelt, hogy a máriapócsi kegyképet Bécsbe vitték. Ezt a kiáltványt a református Ráday Pál szövegezte. Hadi lobogóinkon is a Patrona Hungariae képét hordoztuk, mely alatt a hazáért ontotta vérét katolikus és protestáns egyaránt. A Regnum Marianum tehát nem szétválaszt, hanem összeköt, és ezért tudott asszimilálni is.

Gazdag máriás költészetünk az erős bűntudattól hajtott református Adyt is megérintette:

Oh, Mária, Pócson is lakozó,
Regina Vitae és maga az Élet,
Itt, Érdmindszenten útra készülőn,
Ma, csúf napomon, Veled hadd beszélek.

Ezzel elértünk a magyar vallásos lírához, melyben katartikus hangon szólal meg a magatartást formáló, önvizsgálatra késztető bűntudat. A mohácsi csatavesztés nyomán jelenik meg irodalmunkban a gondolat, hogy a nemzetet ért csapás nem más, mint Isten büntetése bűneink miatt. E gondolat először a Karthauzi Névtelenként számon tartott lövöldi szerzetesnél jelenik meg, s a későbbiekben számos költőnél feltűnik, legismertebben Kölcsey Hymnusában:

„Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk. "

Ez a bűntudattól áthatott lélek azonban mindaddig egészséges maradhatott, amíg tisztában volt azzal, hogy a sorscsapásoknak csakis akkor lehet gátat vetni, ha a nemzet bűnbánatot tart, és életét Isten törvényéhez igazítja, amint arra már a Karthauzi Névtelen is rámutatott. Az irodalmunkban nemegyszer megjelenő pesszimizmus nem pusztán csüggedés, hanem egyben hajtóerő is. A bűntudat és a nyomában fellépő bűnbánat a mélyből való felemelkedés, a lelki megújulás iránti vágyat éleszti fel, ezzel pedig pozitív cselekvésre ösztönöz.

Ha a mai magyar lelkület pesszimizmusra hajló, és apatikus vonásai vannak, akkor abban mindenképpen benne van az Isten-tudat elvesztése. Emiatt talaját vesztett, relativizáló korunkban minden viszonylagossá vált, így az erkölcs is. Sokan úgy gondolják, nincs mihez viszonyítani, nem ismerik a világ archimédeszi pontját: Jézus Krisztust és az Ő kristálytiszta tanítását, mely szerint az igazi bűnbánatot a bűnbocsánat követi. Így van

ereje az elesettnek felállni, az eltévedtnek visszatérni a helyes útra.

Az ország és benne a nemzet fennmaradása miatt hirdetnünk kell a társadalomnak az erkölcsi rendet, amelyet régen még ismertek, hiszen nem hiába írta Berzsenyi a magyarokhoz:

„Így minden állam támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, melly ha megvész:
Róma ledűl, s rabigába görbed."

Első, szent királyunk Magyarországot nem homokra, hanem Krisztusra, mint szegletkőre alapozta. Ennek sikerét hazánk 1000 éves fennállása bizonyítja, hiszen az ellentétektől feszülő, könnyen lelkesedő és könnyen csüggedő, de pesszimizmusát mindig meghaladó, azon túllépő lelkületű magyar nemzet erejét nem valami túlmisztifikált, ködös pogány őserőből, hanem Istenbe vetett mély hitéből nyerte.

EGYHÁZI ÉLET

Megcsappant tekintély

Az egyházi közösségek állapotát meghatározzák a kommunista diktatúra évtizedeinek egyházüldözései és azok hatásai; a szerzetes és lelkészkedő papság egy részének likvidálása, megosztása, a szerzetesközösségek fölöszlatása, az egyházi iskolák és szervezetek megszüntetése. Ezek következményeit az egyházak nem tudták kiheverni, a hiányzó személyeket pótolni, a folytonosságot biztosítani. Az így kialakult helyzethez járult a liberális ideológia hatékony támadása és lejárató kampánya. Napjainkra az egyházak tekintélye megcsappant, társadalomra gyakorolt hatásuk minimálisra csökkent, a szakadék a társadalom és az egyházak között áthidalhatatlannak látszik.

Lelki megújulás

Mindenekelőtt megtérésre, életfordulatra van szükségünk: elsősorban az egyházi szolgálatban élő papoknak, lelkészeknek, szerzeteseknek. Jelenleg a papság jelentős részének lelki-, mentális-, erkölcsi- és fizikai állapota, felkészültsége nem kielégítő ahhoz, hogy Krisztus üzenetét hatékonyan el tudja juttatni korunk emberéhez. Ennek újabb és újabb módozatait meg kell találni gyorsan változó környezetünkben. A főpapság és az alsó papság közötti kapcsolatot is javítani kell.

A protestáns egyházak nem hierarchikus felépítés, hanem gyülekezet elvű (alulról felfelé építkező) irányítással élik életüket. A fontos kérdések a gyülekezetekben dőlnek el, ha tehát a presbitérium kiáll a lelkésze mellett, akkor ő érinthetetlen, elmozdíthatatlan. Ez is jelzi, miért olyan fontos a lelkészek személyisége.

Prioritást kell, hogy élvezzen a papok, lelkészek képzése. Valódi „papnevelő intézetekre" van szükség (nem csak teológiai karokra) jól átgondolt pedagógiai koncepcióval, csak erre a feladatra felszabadított papnevelő mesterekkel. Alaposan meg kell vizsgálni a jelölteket, s csak a minden tekintetben alkalmasakat szabad felvenni és szentelésre bocsátani, ellentmondva annak a kísértésnek, hogy a nagyobb létszám érdekében alkalmatlanokat is felvegyenek. Kérdés: minden áron be kell-e tölteni az összes státuszt, szállást csinálva ezzel az elmocsarasodó egyházi életnek? Van-e értelme napszámosokat küldeni az emberek nyakára, akik botrányokat okoznak, vagy inkább csak apostolokat állítsunk csatasorba? A papnövendékeket lelki-, pszichológiai- és tudományos neveléssel kemény munkára kell fogni, harcolva a mai kor virtuális világa ellen, amelynek következménye, hogy áldozatai nincsenek jelen a való életben. Az újonnan megtérők találjanak szeretetteljes befogadásra, ám időt kell adni, hogy beletestesüljenek az egyházi életbe mielőtt az oltárszolgálat, a tanítás lehetősége, az egyházi adminisztráció, és egyházi javak közelébe kerülnek. Ide tartozik a munkatársak képzése és megbízása is, akik csak kipróbált feddhetetlen életű, vallásos személyek lehetnek.

A keresztény nép kezdettől fogva liturgikus közösség. Az ünneplésben az ember számára megnyílik az ég, Isten fenségét dicsőítjük: Isten és ember találkozik. Ezért a liturgikus megújulás – visszatérve a tiszta forrásokhoz – elengedhetetlen.

Szervezeti megújulás

Meg kell vizsgálni a kérdést: „Milyen egyházat akarunk?" Olyan Egyházat, amilyet Jézus Krisztus akart. Miközben a modern lehetőségeket és kihívásokat vizsgáljuk, ezzel párhuzamosan az Újszövetség iratainak és az első ötszáz év írásainak tanulmányozása elengedhetetlen. A megszülető válasz határozza meg készítendő stratégiánkat, amelyet az egyházi élet különböző szintjeire szakemberek bevonásával, konkrét helyzetünk felmérésével, adatokra támaszkodva kell megalkotni. Az egyház ugyanis intézményrendszer is, amelyet működtetni kell. A plébániai rendszer felülvizsgálata elkerülhetetlennek tűnik, kérdés, hogy milyen módon és mértékben tartható fenn, mert összeomlással fenyeget.

Hasonló módon figyelembe kell vennünk a társadalmi mobilitás folyamatait (elvándorlás, városokba áramlás, bevándorlás). Történelmi tény, hogy a nyugat-magyarországi protestáns kisnemesi közösségeket jobban sújtotta a kommunista hatalom, így onnan a hívek nagyvárosi, új gyülekezetekben kerestek menedéket. Részben emiatt számos közösség megszűnt, máshol igény jelentkezik az egyházi élet megelevenedése iránt, ahol viszont hiányoznak a személyi feltételek és a szükséges infrastruktúra. A keletről nyugatra történő vándorlás is szervezési feladatokat ró ránk.

Egyházak, közélet, közösségek

A társadalommal való párbeszédnek hitünk antropológiai gyökereire kell épülnie. A történelmi keresztény egyházak képviselőinek – számos esetben közösen (az ökumené alkalmai) – magas szinten is meg kell nyilatkozniuk közérdekű, közéleti kérdésekben. E nélkül az emberek joggal érzik úgy, hogy az egyházak elefántcsont tornyaikban élnek, és nem vállalnak közösséget a mindennapokban dolgozó, küzdő honfitársaikkal. A hallgatással az egyházak lemondanak arról, hogy a társadalmi folyamatokra hatást gyakoroljanak, azokban részt vegyenek.

Széteső társadalmunkban fölértékelődik a közösségek szerepe. Ezen a téren szép eredményeket értünk el. A Szentlélek irányításával az örvendetesen megnövekedett számú oktatási-nevelési intézmények, a lelkiségi mozgalmak, családos közösségek, cserkészcsapatok, keresztény szervezetek és karitatív csoportok segíteni tudják a hívek öntudatos, egymást támogató keresztény életét. Hiteles, befogadó, keresztény közösségek alakítása és ébrentartása tehát kiemelkedik feladataink közül. Ezekbe meghívhatjuk a keresőket, megerősíthetjük egymást, kicseréljük tapasztalatainkat, tanulhatunk egymástól és örülhetünk egymásnak: „hasonló a hasonlónak örül". Ezen közösségek sorában a felekezeti iskolák, nevelési-, oktatási intézmények hálózata óvodától a felsőoktatásig a leghatékonyabb missziós közösségek. Ezekben és az állami iskolákban felkészült hitoktatókra van szükség, akik hatékonyan vezetnek a vallási életbe, és jól megalapozzák a hittartalom elfogadását. Így mérsékelhető a szekták támadásainak hatásai, a divatos keleti misztikák, okkult áramlatok, babonák befolyása. Ezek sajátos módon érintik a protestáns gyülekezeteket is, melyekben az amerikai típusú szekták biblikus alapokra hivatkozva csábítják el a híveket a kis közösségek irányába. Ezt felerősíti a teológia baloldali, szociális összefüggésekbe ágyazott iránya (felszabadítási teológia), mely végső soron az ember önmegváltásának lehetőségét rajzolja elénk (keresztény kiindulópontból), hogy szociális tevékenység révén meg lehet szervezni az igazságos társadalmat, a teljes szabadságot, a boldog jövőt, vagyis a beteljesült Isten Országát.

Az egyházak nemzeti felelőssége

Történelmi keresztény egyházaink kezében számos eszköz van, melyekkel megfelelhetnek nemzeti felelősségüknek is. Sokféle gyümölcsöző kezdeményezés született. Itt fel tudjuk idézni azokat a jó megoldásokat, modelleket, melyek követésre méltóak. Külhoni, kisebbségbe szorult magyar honfitársainknak ugyanúgy szükségük van az anyaországiakra, mint fordítva. Leginkább a személyes (egyéni és közösségi) kapcsolatteremtéssel és -tartással tudjuk támogatni egymást. A magyarságtudatra nevelés, történelmünk hiteles oktatása, nemzeti gyökereink táplálása alkalmas eszköznek bizonyul. Fennmaradásunk demográfiai kérdés is: „Aki teleszüli a Kárpát-medencét, azé lesz". Kereszténységünk és magyarságunk minden korban szorosan összekapcsolódott. Ennek súlya a korszakváltás küszöbén álló Európában felmérhetetlen.

POLITIKA

A rendszerváltozás lezárása

A rendszerváltozás és az euroatlanti integrálódás össznemzeti erőfeszítései és történelmi tettei után 2010-ben az államiság megerősítésére, a gazdasági és erkölcsi válság megoldására, valamint a nemzeti szuverenitás védelmére adtak egyértelmű felhatalmazást az új kormánynak a választók. A megválasztott kormánytöbbség történelmi feladatra vállalkozott, és fontos eredményeket ért el. Az alkotmányozással lezárt hosszú rendszerváltozás, a stratégiai nemzeti vagyon visszavásárlása, a család társadalmi rangjának és pénzügyi lehetőségeinek erősítése vagy a munkára épülő gazdaság és társadalom kiterjesztése mind-mind komoly előrelépésnek tekinthetők. Ezek eredménye Magyarország és a magyar állam megerősítése volt, amelyre keserű bizonyítékot szolgáltatott a modern kori népvándorlás válságának hatékony, de humánus kezelése.

Örömünkre van, hogy a kereszténység is visszanyerte méltó társadalmi helyét. Szolgálhat, de nem uralkodik. Nem zárják ki a közügyekből, de nem gyakorol közhatalmat. Az elért eredmények adhatnak okot büszkeségre, és alapul szolgálhatnak a további lépésekhez szükséges bátorságnak. Ugyanakkor a demográfiai fordulathoz, a nevelő oktatás megerősítéséhez vagy a teremtett környezet védelméhez nagyobb erőfeszítésekre van szükség.

Atomizált társadalom

Súlyos problémát jelent ugyanakkor, hogy a magyar társadalom még mindig atomizált. A szocialista diktatúra egyszerre teremtett kényszerkollektívákat és atomizált társadalmat. Ezt követően a rendszerváltás korszakában az állami vagyon helyére a magántulajdon gyors helyreállítása lépett, a kötelező tömegszervezeteket pedig az individualizmus egyoldalú védelme váltotta fel. Tovább rontotta a helyzetet, hogy hatalompolitikai okokból 1990 előtt és után is sokan táplálták, sőt divattá tették az irigységet, amely a munkával szerzett jövedelmet is pellengérre állítja, és akaratlanul is a többiektől való elzárkózást erősíti. Összességében a szocialista rendszer után az újkapitalista demokrácia társadalma is atomizált maradt. A mai Magyarországon – minden erőfeszítés ellenére – még mindig sok a magányos idős, kevés a bizalomra épülő barátságok száma, gyengék a civil – és különösen az ifjúsági – közösségek, és hiányos az emberek közötti együttműködés kultúrája. Ebbe a sorba illeszthető, hogy a közéleti kérdésekkel foglalkozó közösségek száma is korlátozott.

A nemzet közösségének megerősítése eredményes volt 2010 után, s a családok kiemelt védelme is az atomizálódás ellen hat, de a kisebb, különösen a városi közösségek terén még bőven van tennivaló. Üdvözlendő a sportklubok fejlesztése is, melyek remélhetőleg egyre több közösségi élményt biztosítanak a jövőben.

2006 után Magyarország keserűen megtapasztalta, milyen a társadalmi legitimitás nélküli hatalom. A 2010 után elvégzett kormányzati munka bizonyítja, hogy a választásokon adott egyszeri felhatalmazás nem elegendő, tartós társadalmi támogatás és legitim közhatalom nélkül nem lehet a nemzet életét meghatározó döntéseket hozni és végrehajtani. Nem minden kérdésben és nem azonnal szükséges

a többségi támogatás megszerzése, de a közhatalmat gyakorlók felelőssége, hogy tudják, mely ügyekben nélkülözhetetlen ez, és ha hiányzik fontos ügyekben hozott döntéseik mögül a társadalmi támogatás, képesek legyenek felülvizsgálni őket.

A közösségek megerősítése

Természetesen a keresztény szemlélőnek is meg kell értenie és el kell fogadnia, hogy a politika küzdelmes világ, saját szabályokkal és törvényszerűségekkel. Mindez azonban nem adhat felmentést a közhatalmat gyakorlóknak az általános érvényű erkölcsi törvények alól. Magyarországon ma már nincs erkölcsi válság a politikában, vészharangot nem kell kongatni, de hisszük, hogy a belső vészcsengőnek gyakran meg kell szólalnia a kormányzással megbízottaknál. Ha kellő esetben mégse szólna, a társadalomban lennie kell olyan közösségeknek és intézményeknek, amelyek megszólaltatják. A kormányzással megbízottak felelőssége, hogy segítsék elő a civil szervezetek alapítását és működtetését. Meg kell vizsgálni, hogyan lehet egyszerűsíteni és segíteni jogi, adózási és adminisztratív szempontból a civil közösségek intézményesülését.

A keresztény ember közösségépítő. Tudja, hogy a jó célok eléréséhez szervezett aprómunkára, szorgos kezekre, okos fejekre és bátor szájakra is szükség van. A valódi közösségek nem azonosak a fesztiválok pillanatképeivel, és csak szervesen fejlődhetnek ki. Ehhez szükség van a fiatalok közösségre nevelésére az eltúlzott individualizmussal szemben, a közösségi élményt nyújtó ifjúsági szervezetek és rendezvények megerősítésére, az önkéntesség, a közösségért való áldozatvállalás és a társadalmi munka presztízsének emelésére.

A jó kormányzás

Magyarország számára kifejezetten előnyös volt az elmúlt években, hogy legitim és cselekvő kormánya lehetett. A hatalom gyakorlása a jó ügyek előmozdításának lehetősége azonban egyben kísértés is a visszaélésre. A keresztény közéleti ember soha nem feledheti, hogy munkájának gyümölcse nem csak személyes érdeme. Soha nem feledkezhet meg a választók iránti tiszteletről és az Isten előtti alázatról. A tisztelet és alázat hiánya a választók szemében sokszor reformdühnek vagy agresszív fellépésnek tűnhet, a közhivatal magánérdekek szerinti felhasználásához vezethet. Az alázatról való megfeledkezés vagy a hatalommal való visszaélés elleni eszköz a választók és választottak közötti kapcsolat erősítése. Fontos, hogy egy országgyűlési képviselőnek több ideje és lehetősége legyen a választókkal találkozni, hogy ők ne csak a kormány vagy egy párt, de legalább annyira a saját maguk képviselőjeként tekintsenek rájuk. Ennek érdekében át kell gondolni, hogyan lehet kiszélesíteni a közmeghallgatások intézményét, hogyan lehet mindenki számára elérhetővé és a párbeszéd helyévé tenni egy-egy országgyűlési képviselő vagy köztisztviselő irodáit, és hogyan lehet erősíteni a bizalmat a választópolgárokban mindennapos panaszaik kivizsgálása iránt, s ezzel is a jogos panaszok megfogalmazására bátorítani őket.

Párbeszéd az emberekkel

Ahhoz, hogy a két választás között is meg lehessen őrizni a legitimitást, a kormányzati felelősséget viselőknek folyamatos párbeszédre kell törekedniük a kormányzottakkal. Az értelmiség, a szakmai szervezetek és a polgárok bevonása a döntésekbe elengedhetetlen.

Mindez nem azonos sem a névleges állásfoglalás-kérés, sem a sokszor a kisebbség által dominált társadalmi egyeztetésekkel. A forradalmi léptékű átalakítások idején nagy a kísértés, hogy ne a párbeszéden, hanem a cselekvésen legyen a hangsúly, 2010 után mégis fontos újdonság volt a nemzeti konzultáció. Továbbfejlesztve alkalmas lehet a folyamatos párbeszéd intézményének. Érdemes megfontolni a rendszeressé tételét, az alulról jövő kérdések befogadását, s a választásokra jellemző szigorú és független felügyeletét a társadalmi legitimitás érdekében.

A média szerepe a párbeszédben

Végül szükséges a párbeszédhez a média is, amely fontos információkat juttathat el a polgárokhoz és felléphet a megtévesztések és a gyűlölet ellen. A közszolgálati média erősítése és különösen annak valóban közszolgálativá és népszerűvé tétele, valamint a kereskedelmi szemléletű média erős felügyelete ezért mindenképpen üdvözlendő. Fontosnak tartjuk, hogy a közszolgálati média még nagyobb teret szenteljen fő műsoridőben az értéket közvetítő, de nézhető és népszerű programoknak. Ezzel párhuzamosan sürgetjük, hogy a kereskedelmi média műsoraival szemben – nem sértve e médiumok érthető gazdasági érdekeit – még szigorúbb felügyeletet gyakoroljon a médiahatóság.

NEMZETPOLITIKA

Nehéz örökség

Ugyanazok a folyamatok, melyek a rendszerváltás után a szociális egyenlőtlenségek kiéleződéséhez, a kulturális és politikai megosztottság elmélyüléséhez vezettek, sajátos visszahatásként egy idő után megerősítették a közösséghez tartozás élményét. Ez a spontán módon megnyilvánuló egységtudat kedvező feltételeket teremt a nemzeti kötelékek megerősítéséhez. A nemzetpolitika szűkebb értelemben a társadalom biológiai és szellemi újratermelésének biztosítása, mindenekelőtt az egészségügy, az oktatás és a szociálpolitika összehangolása a gazdaság- és külpolitikával. Ennél azonban lényegesen tágabb is: folytonos reflektálás a múltra, hogy annak tanulságait felhasználva, jó válaszokat adjunk a kihívásokra. A múltra és a jövőre egyszerre tekintő stratégiai gondolkodás hiánya a közéletben súlyos kudarcokhoz vezetett a rendszerváltozás során. Nyilvánvalóvá vált, hogy a pártállam ellenzéke mélyen megosztott volt, és nem alkotott nemzeti egységet a bukott rendszer képviselőivel szemben. A pártpolitikai hasadást a társadalom szétszakadása követte, és mindez megmagyarázza a legfájóbb vereséget, az állampolgárságról rendezett népszavazás kudarcát 2004-ben. Nehezítette az okok feltárását az a körülmény, hogy a modern társadalomtudományok a nemzeti nézőpontot elfogultnak, ezért tudománytalannak minősítették. Ráadásul egyenlőségjel került a birodalmi álmokat kergető nemzetállam és a közösségi autonómiát védelmező nemzet eszméi közé. A globalizáció doktrínáját állították szembe a nemzeti gondolattal, nem hagyva kétséget az előbbi primátusa felől.

A neoliberális doktrína hatása

Semmilyen nemzetpolitikai stratégia nem kerülheti meg annak a megállapítását, hogy azért az ökológiai, szociális és politikai csődhelyzetért, melybe a rendszerváltás alanyai belesodródtak, nem a nemzeti tradíciók iránti ragaszkodás, hanem a neoliberális doktrína követése okolható. Ugyanakkor sem a személyes, sem a kollektív felelősség nem lokalizálható a politikai aréna valamely térfelére, mert az egymással élet-halál harcot vívó eszmék nem a pártok deklarált programjai szerint formálnak szembenálló táborokat. A csődhelyzetnek nemcsak az ellenfél az okozója, a kudarcokért többnyire azon szereplők gyarlóságai, hibái, következetlenségei okolhatók, akik esélyt kaptak, de gyengének bizonyultak egy sikeres stratégia megvalósítására.

A modern polgári nemzettudat

A nemzet ugyanazokat a funkciókat működteti, mint a történelem során minden nagyobb közösség: örökli, átörökíti és folytonosan helyesbíti az együttélés szabályait, mozgósítja a kollektív önvédelem képességét a külső fenyegetettséggel szemben. Eközben egyenlő súlyt kell helyezni a modern polgári nemzettudatot formáló európai eszmerendszer és a rendi magyar társadalomtól örökölt közösség-eszmény megerősítésére. A modern magyar nemzet-eszme lényegét magában a kölcsönhatásban, az eszményi közösséget megalapozó értékek, kulturális hagyományok, politikai ideológiák folytonos ütköztetésében, egyeztetésében kell látnunk. A 21. századi identitás-igénynek nem azért kell a múltban tájékozódnia, hogy

rekonstruálni tudja a magyarságtudat valamennyi történeti változatát, hanem azért, hogy ezekre is támaszkodva szervezzen érték- és érdekközösséget egy sokféleképpen tagolt társadalomban. A liberális demokrácia és a szabad piacgazdaság egykor tartalmas, ám hamissá és életveszélyessé vált jelszavaira ma már éppúgy nem lehet nemzetstratégiát építeni, mint a szocializmus valaha oly tiszta hívó szavára.

Az állam szerepe a nemzettudat erősítésben

Az állami intézményeknek, a kormányzati szerveknek és a pártoknak pontosan meghatározott feladatokkal és hatáskörökkel kell rendelkezniük, de nem vehetik át és nem korlátozhatják a civil szféra kezdeményező, korrigáló és ellenőrző szerepét. A professzionális politika világa és a civil szféra közötti természetes távolság lerövidítése mindkét szereplő mozgásterét korlátozza, és könnyen idegen hatalmaknak szolgáltathatja ki a nemzetet. A külpolitikában tartózkodni kell a feltétlen elkötelezettségektől. A feltétlen hűség deklarálása éppúgy súlyos kockázatokat rejt magában, mint a világpolitika bármely szereplőjének démonizálása. Az államnak semlegesnek kell maradnia a nemzettudat történelmi típusaival szemben. A kívánatos egység nem a magyarságtudat egyik vagy másik típusának uralomra jutásával, hanem a különböző nemzeti érzülettípusok nyilvános diskurzusban történő ütköztetésével teremthető meg. Törvénybe foglalni és államilag finanszírozni kell a közmédia nemzetpolitikai feladatait. A Nyugaton élő magyarok számára állandó, interaktív médiafelületet kell biztosítani. Kormányzati támogatást érdemelnek azok a kezdeményezések, melyek közérdekű kapcsolatokat ápolnak külhonban élő honfitársainkkal.

Állandó konferenciát kell működtetni a nemzeti tudományok és kultúrák művelésére és oktatására. Állandó fórumot kell kezdeményezni az európai identitás megerősítésének média-, oktatás- és kultúrpolitikai egyeztetésére. Olyan tantárgyakra, tankönyvekre és más eszközökre van szükség, amelyek az Unió minden polgára számára a kötelező tananyag részét képezik.

A nemzeti integráció követelményei

Fel kell gyorsítani a magyarországi cigányság szociális és kulturális integrációját. Tisztában kell lennünk azzal, hogy nem maradhatunk meg nemzeti közösségként sem akkor, ha elszigeteljük a cigány kisebbséget az új követelményeket támasztó kulturális környezettől, sem akkor, ha megkíséreljük rájuk kényszeríteni saját kulturális fejlődésünk sebességét. Egyeztetni kell a bevándorláspolitikát a nemzeti integráció követelményeivel. A magyar állam kezdeményezze egy olyan bevándorlási törvény elfogadását, mely a házigazda társadalmak szokásrendjének, kulturális tradícióinak, nyelvi és vallási identitásának sérelme nélkül biztosítja a migránsok emberi jogait.

CSALÁD

Párkapcsolatok, házasság, élettársi kapcsolat

Az elmúlt negyedszázad meghatározó tendenciája a házasságkötések számának csökkenése. 1990-ben 66405 házasságot, 2014-ben viszont 38780 házasságot kötöttek. A csökkenés 2010-ig folyamatos volt, azt követően némileg emelkedett. A nők teljes első házasságkötési arányszáma, amely azt mutatja meg, hogy milyen az esélye egy nőnek, hogy élete folyamán házasságot kössön az 1990-es 77%-os értékről 2013-ra 44%-ra (a kiigazított mutató szerint 54%ra) csökkent. A csökkenés mögött két tendencia húzódik meg: növekedett az élettársi kapcsolatok elterjedtsége, és növekedett az egyedül, párkapcsolat nélkül élők részaránya.

A házasságkötések persze nem azért esnek vissza, mert a fiatalok nem szeretnének egymással együtt élni, hanem mert erőteljesen terjed a kevésbé intézményesedett, és így bizonyos szempontból kevésbé kötött élettársi kapcsolat. Az élettársi kapcsolat elfogadottsága a fiatalok körében teljeskörű: ma 10 első párkapcsolatból 9 élettársi kapcsolatként kezdődik el, és egy indul próbaházasság nélkül. Az első élettársi kapcsolatban élő fiatalok egy harmada 5 éven belül megházasodik, ennél valamivel nagyobb hányada, közel fele (47%-a) nem házasodik össze, de ugyanazzal a partnerrel él együtt. Bár lesz még közülük, aki összeházasodik, de sokan valószínűleg továbbra is élettársakként fognak együtt élni. Az első élettársi kapcsolatok több mint kétharmada öt évnél hosszabb ideig tart, és azt követően igen alacsony a fölbomlások száma. Az első élettársi kapcsolatok többsége tehát tartós párkapcsolatnak bizonyul.

Nem csak az élettársi kapcsolatok miatt csökken a házasságban élők száma, de azért is, mert nő az egyedül élő fiatalok, fiatal középkorúak aránya. 2011-ben a 30-34-éves nők 30,3 százaléka, a 35-39-éves nők 26,6 százaléka nem élt partnerrel. (A férfiak esetében hasonlóak a tendenciák.) Ezek az arányszámok közel kétszer nagyobbak, mint 1990-ben. Az egyedül élők csoportja heterogén: 2/3-uk élt már élettársi kapcsolatban vagy házasságban, felének gyermeke is született már. Mindez egyértelműen utal a párkapcsolati együttélés nehézségire.

Válások és az élettársi kapcsolatok felbomlása

1990-ben közel 25 ezren, 2014-ban pedig 19 és fél ezren váltak el. A válási hajlandóságról azonban pontos képet a teljes válási arányszám ad, amely azt mutatja meg, hogy mi a valószínűsége annak, hogy aki összeházasodott, az élete folyamán el is válik. Ez a mutató Magyarországon már a 70-es években is magas volt (1970-ben 27%), de azóta is tovább nőtt, 1990-ben 31%, 2013-ban pedig 42% volt. Meg kell állapítanunk, hogy a teljes válási arányszám a 2008-2011-i csúcsot (46%) követően csökkent. Az élettársi kapcsolatok a házasságnál valamivel nagyobb arányban bomlanak, ám, stabilitásuk valamelyest javul.

A válások és a szétköltözések magas száma különösen a gyermekeket érintő következmények miatt érdemel kitüntetett figyelmet. E szempontból figyelemre méltó, hogy csökken azon válások aránya, ahol kiskorú gyermek van (a válások 40 százalékában nincsen kiskorú gyermek), és nő a hosszú házasságban együtt töltött idő után elválók részaránya.

A fenti tendenciák a házassági és párkapcsolati konfliktusok elterjedtségére és megoldási nehézségeire hívják fel a figyelmet. Bizonyára növelné a párkapcsolatok stabilitását, ha az érintettek reálisabb képpel rendelkeznének a párkapcsolatokról, a házastársi kapcsolatokról. Mindenkinek tudnia kell, hogy a párkapcsolatokban gyakran lépnek fel konfliktusok, amelyeket kezelni kell, hogy az életutunk során folyamatosan, és törvényszerűen újabb és újabb helyzetekkel szembesülünk, változnak szerepeink (szülőség, gyerekek iskolaváltása, munkahelyi változások, költözés, gyerekek kirepülése stb.) amelyekhez folyamatosan alkalmazkodnunk kell, folyamatosan új egyensúlyokat kell kialakítanunk.

A párkapcsolatok stabilitását javíthatná, ha az első élettársi kapcsolatban élők közül többen kötnének házasságot, választanák a tartósabb elköteleződést. Bizonyára hozzájárulna a házasságok megerősítéséhez, ha házastársak a házasságot nem elérendő végcélként, hanem folyamatosan megújítandó és megerősítendő kötődésnek tartanák, ha tudnák, hogy a szeretet, a partneri kötődés és az egyéni szabadság harmóniájának fenntartása folyamatos odafigyelést és odafordulást igényel.

Gyermekvállalás

Az élveszületések száma a rendszerváltozást követő időszakban radikálisan csökkent. 1990-ben 125 ezren születettek, 1998-ban 97 ezren. Azt követően 2009-ig 95 ezer körül alakult a gyermekszám. A mélypontot 2011 jelentette, 88 ezer születéssel, 2014-ben 91510 gyermek született Magyarországon. A gyermekvállalás alakulásáról kontúrosabb képet a demográfiai mutatószámok adnak. Ezek közül a legelterjedtebben használatos az úgynevezett teljes termékenységi arányszám (TTA) amely azt mutatja meg, hogy az adott év gyermekvállalási viszonyait kivetítve egy nő élete folyamán átlagosan hány gyermeket szülne. Ahhoz, hogy egy népesség újratermelje magát, a TTA értékének meg kellene haladnia a 2,05-t. A TTA értéke 1990-ben 1,8 volt, 1998-ra 1,32-re csökkent, és másfél évtizede ezen érték körül ingadozik. Az elmúlt két évben némi emelkedés látszik, 2014-ben a TTA értéke 1,41, ami 1997 óta a legmagasabb. (A halasztás időszakában, és az elmúlt két évtized ilyennek minősíthető, ez a szám is torzít.)

Ezen értéknek átmenetileg szükségszerűen csökkennie kellett, mert a magyar lakosság a korai gyermekvállalási mintáról egy késői (a 30. életév körüli) gyermekvállalási mintára tért át. Aggodalomra ad azonban okot, hogy a „mintaváltás", a halasztás néhány éve megállt, és ennek „automatikusan" növelnie kellett volna a termékenységi arányszámot. Olyan mintaváltással van tehát dolgunk, amelynek következtében nem csak a szülővé válás életkora változik, de a családnagyság szerinti megoszlása is. A tendenciák arra utalnak, hogy nő a gyermektelenek és az egygyermekesek és csökken a kétgyermekesek aránya.

Változás van abban is, hogy mára az első gyermekek több mint fele (52%), az összes gyermek közel fele (48%) házasságon kívül születik. Az a tény, hogy a ma megszülető gyerekek közel fele nem házasságban születik, egyértelműen azt bizonyítja, hogy jogos igény, hogy a gyerekkel kiegészült élettársi kapcsolatot is családnak tekintsük. Ugyanakkor nem felejthetjük el, hogy az elemzések szerint a házasság és az élettársi kapcsolat között lényeges különbségek is vannak. A házasságokban nagyobb az elköteleződés, az élettársi kapcsolatok kötetlenebbek, a résztvevőknek nagyobb egyéni szabadságot engednek meg, és bomlékonyabbak. A magas válási arányszámok ismeretében azonban az élettársi viszony bomlékonyságát eltúlozni nem szabad.

Az alacsony gyermekszám kialakulása igen sok és egymással kölcsönhatásban álló tényezőre – párkapcsolatok átalakulása, a női foglalkozatás helyzete, az iskolai expanzió, munkapiaci szorítások, családtámogatások folyamatos átalakulása – vezethető vissza. A gyermekvállási szándékok megléte és a szándékok megvalósítását akadályozó tényezők leépítése jó kiindulópont a „termékenységi csapda" elkerüléséhez. Komoly előrelépés, hogy a kormányzat elfogadta, hogy a fiatalok döntő többsége ma Magyarországon a kétkeresős családmodellben gondolkozik, és hogy komoly lépéseket tett a rugalmas családtámogatási rendszer irányába, és hogy könnyíti a munka és a család összeegyeztetését. A családi és munkavállalási célok összeegyeztetést tovább segítetheti a „résztvevő apaság" terjedése és a bölcsődei férőhelyek növelése. Noha a mai bizonytalanság körülményei között továbbra is indokolt, hogy az apa meghatározó szerepet töltsön be a családi élet anyagi kereteinek biztosításában: az aktív apai szerepet a család életében sajnos kevésbé hangsúlyozzuk. Pedig az aktív apai szerep nem csak az anyáknak és a párkapcsolatnak jelent komoly támogatást, de segíti az apák családi, elköteleződését, és bizonyára pozitív szerepet játszik a gyermekvállalási szándékok megvalósulásában is. Megélhetési vagy munkavállalási szempontok miatt könnyen hozzáférhető, és jó minőségű ellátó intézményekre (bölcsődék, családi napközik) is szükség lenne. Végül nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a gyermekvállalási szándékok sikertelensége sokszor a folyamatos halogatás következménye. A túl korai, felnőttkor előtti gyermekvállalás nem támogatható, ám érdemes tudatosítani, hogy a folyamatos halasztás sokszor a gyermekvállalás elmulasztását vonja maga után.

Gyermekek párkapcsolatokban, (új) családformák, (új) szülői szerepek

A gyermekek növekedése, fejlődése, a gyermekek iskolai életpályája folyamatos alkalmazkodást kíván a stabil házastársi- és párkapcsolatokban is. Fokozottan így van akkor, amikor a gyermekvállalás alapvető elveit és napi teendőit egyre inkább gyorsuló és változó környezetben kell megvalósítani.

A válások és szétköltözések esélyének növekedése szinte megoldhatatlan további kihívásokkal szembesíti az érintetteket, és különösen mélyen és negatívan érinti a gyermekek életét. A szülő-gyermek kapcsolat akaratlanul is megsínyli, ha a szülők egymáshoz fűződő viszonyában változás következik be. A válás következtében egyszülős családok jönnek létre. Ehhez a helyzethez a szülőknek se könnyű, ám a gyermeknek különösen nehéz alkalmazkodni. Tovább bonyolódik a gyermek helyzete, ha valamelyik vagy mindkét szülő új tartós kapcsolatot alakít ki, és az új partnernek esetleg gyermekei is vannak. A gyermekeknek ilyenkor egyszerre kell alkalmazkodni a különélő szülőkhöz, az „új" felnőtthöz, és az mostohatestvérekhez.

Számos kutatás bizonyítja, hogy az egyszülős családokban nevelkedő gyermekek a kétszülős családokban nevelkedő gyermekekkel szemben hátrányos helyzetben vannak, hamarabb maradnak ki az iskolarendszerből, körükben gyakoribb a korai gyermekvállalás, és fiatal felnőtt korukban elterjedtebbek közöttük a deviáns viselkedésformák. E negatív jelenségek nem egyszerűen az egyszülős családszerkezetből („csonka család") következnek, hanem azokból a traumatikus eseményekből, amelyek révén a csonka család kialakul, továbbá abból a kényes anyagi helyzetből, diszharmonikus szülői szerepekből, amelyekbe a válást követően a gyermekek belekerültek. Sajnos a kutatások igen keveset tudnak arról, hogy az érintett gyermekek hogyan élik meg a család „újraformálódását", a mozaikcsalád

létet. A 2000-es évek elején a gyermekek egy negyede élt hosszabb-rövidebb ideig egyszülős családban. A mostohaszülőket becsléseink szerint 15 éves korukig a gyermekek egy tizede tapasztalja meg Noha az említett gyermekek többsége élete nagy részét két édes szülővel élte le, azon gyerekek aránya tehát, akik 15 éves korukig végig két édes szülőjükkel éltek együtt 65 százalék körülire tehető.

A szülői szerep egy életre szól, ám a gyermekek fejlődésével, élethelyzeteinek megváltozásával folyamatos alkalmazkodást igényel. A gyermekek fejlődése tehát azokat a szülőket is folyamatosan új kihívások elé állítja, akik házastársi, párkapcsolati konfliktusaikat sikeresen, komolyabb törések nélkül tudják megoldani. A párkapcsolatok instabilitásából eredő családi helyzetekhez (egyszülőség, multilokális család, mozaikcsalád) való alkalmazkodás, a kész megoldási minták hiánya miatt mind a szülőktől, mind pedig a gyermekektől sokkal nagyobb rugalmasságot, megértést követel.

Kihívások az „időskorú" családban

Noha a családi változások legintenzívebb időszakának a fiatal felnőttkort tekintjük (párválasztás, gyermekvállalás), az idősebb korúak családi viszonyai sem maradnak érintetlenül. Az időskori családszerkezetet három fő folyamat formálja: a gyerekek elköltözése, és/vagy az időskorú visszaköltözés, az özvegyülés, a betegségi kockázatok folyamatos növekedése. Egy negyedik tényező – a nagyszülővé válás és a nagyszülőség – ma már általában a tágabb családi rendszer részeként értelmezhető. E szinte „menetrendszerű" változások mellett az élet megnyúlása, a várható élettartam növekedése az időskorúaknak új perspektívát kölcsönöz.

A gyerekek elköltözése a középkorúak körében indul el, és teljesedik ki, de részben belenyúlik a fiatal időskorba. A gyerekek elköltözésével alakul ki az „üres fészekként" is ismert férj-feleség alkotta háztartás. A 2008-ban felvett adatok szerint a 65-69 évesek több mint harmada (36,0 %) és a 75-79 éveseknek alig kevesebb, mint negyede (22,9 %) él így együtt. A nemzetközi kutatások arra utalnak, hogy ezen „üres fészek" időszak új és egyre inkább megnyúló fázisát jelenti az élet harmadik szakaszának. Noha különösen nálunk, az elköltözött gyerekek további segítségre szorulnak, mégis a várható élettartam növekedése megkívánja, hogy ez az életszakasz új tartalommal telítődjön. A várható élettartam megnyúlása, és a házastárssal, partnerrel szembeni túlzott igény azonban a párkapcsolat felbontását, új párkapcsolat kialakítását is eredményezheti. Legalábbis erre utalnak azon válási adatok, amelyek szerint a húsz év házas együttélést követő válások emelkedtek a leginkább.

Az egészségben eltöltött élettartam kevésbé növekszik, mint a várható élettartam, úgyhogy az életünk végén betegségben eltöltendő időszakokkal kell szembe néznünk. Ez kihívást jelent nem csak az egészségügy, de az idősgondozás és a családok számára is.

GAZDASÁG

A felzárkózás esélye

A világ élvonalában lévő gazdaságoknak és a magyar gazdaságnak kívánatos jövője eltér egymástól. A profitéhes globalizált világnak önmérsékletre (a fenntartható fejlődés veszélyeztetésének elkerülése), a magyaroknak felzárkózásra van szüksége. A felzárkózás racionális programot, minél gyorsabb cselekvést igényel. Ugyanakkor a válságokkal és egyenlőtlenségekkel tarkított világgazdaságnak számos tudós és döntéshozó szerint is a vállalkozások irányításában paradigmaváltásra van szüksége. A felzárkózás határozott programja mellett hazánk, eddigi gazdaságfilozófiai, gazdaságpolitikai irányvonala alapján éllovasa lehet ennek a megújulásnak, amely egyrészt a gazdasági gondolkodás megújulását, másrészt, erre épülve, számos gyakorlati lépést jelent.

A gazdaság dualitásának csökkentése

Magyarországnak olyan fejlődési pályára kell állnia, amely már egy évtizeden belül is látványos eredményeket produkál. Magyarország és a magyar nemzet 2015-ös helyzetét nehéz tömören értékelni, talán a valósághoz legközelebb az áll, ha azt mondjuk: jó irányba halad. De még nem látszik, hogy a gazdaságpolitikában minden eszköz a felzárkózás szolgálatába lenne állítva. Sorolhatók azok a területek, amelyek közvetlenül, vagy közvetve a felzárkózást segítik: adópolitika, szabályozás, tudomány- és oktatáspolitika, pályáztatási rendszer, iparpolitika stb. Ezekkel együtt a legfontosabb a gazdaság dualitását csökkentő iparpolitika. (A gazdaság dualitását a hazai és a nemzetközi érdekeltségű vállalatok teljesítményének, szerepének különbsége jelenti.) Jelenleg a gazdaság értéktermelésének kb. 60%-át külföldi tulajdonú leányvállalatok termelik meg, amíg a foglalkoztatottak 74%-át a hazai cégek adják. A különbség mértékét, így a felzárkózás nehézségét az is mutatja, hogy míg a külföldi érdekeltségű cégeknél az egy főre jutó hozzáadott érték 11 millió, a hazaiaknál 4,4 millió forint. Fontos pontosan meghatározni, hogy azokat a vállalkozásokat nevezzük hazainak, amelyekben a legfelsőbb szintű döntések Magyarországon történnek. Ez a mai kormánypolitikában a kis- és közepes vállalatok (KKV) kiemelt támogatásában és az uniós források 60%-ának gazdaságba irányításában fogalmazódik meg. A cél érdekében a jelenlegi programnál mélyebbre kell menni, feltárva a legnagyobb nehézségeket és mozgósítva a lehetséges és szükséges eszközöket.

Patrióta gazdaságpolitika

A duális gazdaságunk nemzetközi része örömtelien fejlődik, minden újabb befektetésnek örülünk, még ha ezzel nyílik is az olló. Azonban intenzívebben kellene a gazdaság hazai részét fejleszteni ahhoz, hogy a különbség és a kiszolgáltatottság ne nőjön. Egy ilyen fejlesztési program hatékonyságát növeli, ha a különféle eszközöket, az egyes ipari szegmentumokra differenciáltan, testre szabottan alkalmazzák. Ha a dualitásról beszélünk, a reálgazdaság öt ágazatát érdemes megkülönböztetni: a közszolgáltatás (jellemzően monopol), a kereskedelem, a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó élelmiszeripar, a szolgáltató ipar és a gyártó ipar. Ha a statisztikai adatokat

és a tapasztalatokat ezeknek a szegmentumoknak megfelelően vesszük figyelembe, a hazai és a külföldi gazdasági szereplők közötti teljesítményolló zárásához nem elég az a fontos döntés, hogy az uniós források 60 %-a gazdaságfejlesztésre menjen. További, patrióta jellegű intézkedésekre, programokra van szükség. A gyártó ipar a hazai szolgáltató ipar mellett a fókuszpont. Ezen a területen lehet a legtöbbet tenni a gazdaság dualitásának csökkentése érdekében, mert itt jön létre a legnagyobb arányú értéktöbblet, és itt vannak a legnagyobb kiaknázatlan lehetőségek. A felzárkózásnak ki kell terjednie a magyarországi központú regionális multinacionális cégekre, valamint a hazai kis- és közepes vállalkozásokra egyaránt.

Az akár évtizedekig is tartó felzárkózást szolgáló eszköztár széles: sokkal több, mint a jelenleg favorizált pénzügyi támogatás. A média, a civil szervezetek, az oktatás, az önszerveződés, a munkamorál stb. szerepét és jelentőségét nem lehet megkerülni, mindezeket be kell vonni egy ilyen programba. A hazai KKV-k szigorú teljesítménykövetelmények mellett nem tudnak annyi támogatást befogadni, mint amennyi rendelkezésre áll, ugyanakkor fejlődési potenciáljuk nagyobb. Ezért a képességek államilag szervezett fejlesztése elengedhetetlen. A hazai gazdaság versenyképességének növelése olyan támogatási rendszert igényel, amely szerint nem csak a támogatás befogadása, felhasználásának igazolása a követelmény, hanem az eredmény és annak fenntarthatósága is. Általános érvényű szemléletváltásra van szükség. Tény, hogy a felzárkózási programnak az uniós forrásokra épülő támogatási rendszer az egyik meghatározó eleme. Fontos kérdés, hogy kik és milyen szabályok szerint kapják ezeket a gazdaságfejlesztési forrásokat. A KSH adatai szerint a 870 körüli 250 fő feletti létszámot foglalkoztató nagyvállalat többsége külföldi érdekeltségű. Az iparban a támogatásra méltó közepes cég (50-250 fő) 16%-a igen erős, minden támogatást befogadni képes külföldi érdekeltségű kb. 350 vállalat. A jelenlegi szabályok szerint a hazai vállalkozások zöme a pályázatokon nem tud a külföldi cégekkel azonos eséllyel indulni. Ki kell találni, vagy Európától meg kell tanulni annak módját, hogy legalább esélyegyenlőség jöjjön létre. Az uniós források rendeltetése – eredetileg – Magyarország, pontosabban a címzett országok felzárkóztatásának segítés és nem a multinacionális cégek táplálása.

Szabályozás, öntisztulás, koordináció

A legfontosabb állami feladatok: a szabályozás, az öntisztulás és a koordináció. A szabályozást finomítani kell, a hazai vállalatok és közösségek szempontjait szem előtt tartva. A követelményrendszer fejlesztésével, a vissza nem térítendő támogatások gazdasági eredményének értékelésén túl, a fenntarthatóságot, az etikai kritériumok teljesítését is számon kell kérni, és az esetleges retorzió szabályait is ki kell alakítani, és érvényesíteni is kell. Elkezdődött az öntisztulás az uniós források felhasználását irányító szervezetekben. Ennek a nyilvánosság által is látható intenzív folytatására van szükség. A tisztulási folyamathoz nem elég a felelős személyek igényes kiválasztása, precedens értékű retorziókra is szükség van. Fontos, hogy a jogszabályi környezet kiszámíthatóan változzék, emellett jól felhasználható hitelprogramok segítsék a hazai tulajdonú kis- és középvállalkozásokat.

Annak érdekében, hogy a kis- és középvállalkozások a támogatást jól tudják hasznosítani, megfelelő tudásra van szükségük (marketing, pénzügyi, menedzseri, kereskedelmi, szervezetfejlesztői, kockázatkezelési, üzleti etikai stb.). Ehhez hosszabb távra, országos programot kell szervezni, például a Magyar Kereskedelmi

és Iparkamara közreműködésével. Nagy állami beruházások kezdeti, tervezési fázisában a kivitelezésben potenciálisan érdekelt cégeket jó előre fel lehetne készíteni a versenyre. A már versenyképes hazai gazdaság fejlesztésének triviális eszköze a piacszerzés. Mint az eddigi jó példák mutatják, a kormányzat sokat tehet mind a hazai, mind az exportpiaci lehetőségek növelésében. Külön figyelmet, elemzést és döntést igényel a vissza nem térítendő és a visszatérítendő támogatás alkalmazásának aránya és szabályai. A „pénzt kapók" jelenleg nem mindig tesznek meg mindent az eredmény érdekében.

Az innováció a fejlődés meghatározó tényezője. Ez két területet érint: a működő gazdaság technológiai és módszertani fejlesztését (ipari innováció) és a kutatás-fejlesztés gazdasági eredménnyé formálását (K+F+I). Az előbbi az előző fejezetekben javasolt iparfejlesztés része. A K+F+I valóban igen erős eleme a hosszabb távú gazdaságfejlesztési programnak.

A gazdaság zavartalan és sikeres működéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy visszaszoruljon a kormányzati rendszereket is érintő korrupció, amely befurakodott a döntéshozás több szintjére, de nem kerüli el a társadalom széles rétegeit sem. Az éppen nem érdekelt média gondoskodik a nyilvánosság előtti tálalásról, de a társadalom önvédelméhez elfogulatlan és gyors igazságszolgáltatásra is szükség van.

Paradigmaváltás a gazdaság szereplőinél

A „más" gazdasági gondolkodás alapjául szolgálhat a tulajdonképpeni megújulást létrehozó gyakorlati lépéseknek.

A gyakorlati gazdaságpolitikai lépések hatékonysága és tartóssága akkor biztosítható, ha szilárd elvi, elméleti alapokra épülnek rá. Az eddigi főáramú gazdasági gondolkodás haszonelvű alapjai helyett, az erényetika, az emberközpontúság talajára állva egy „más" gazdasági rendet is kapunk, ahol a profitmaximalizálási fő gazdasági célt a közjó megvalósításának célja váltja fel, amin az ember anyagi és szellemi kiteljesedését értjük egyéni és közösségi szinten, és ahol az önérdekkövetés a másik fél érdekeinek figyelembevételét is magába foglalja. Így jöhetnek létre nyer-nyer helyzetek, amikor a gazdasági szférában az értékteremtés, a közjó (ember) végső céljai elérése érdekében a pénz, a profit az eszköz szerepét töltik be. Ez a gazdasági gondolkodás alapvető eltérést jelent az embert a profitmaximalizálás és a gazdasági növekedés eszközének, csupán erőforrásának tekintő szemlélettől.

Az erényetika rendszerének megvalósítása nehéz, összetett feladat. Felelős érte elsősorban az oktatás, a média s a különféle intézmények által szervezett képzések, tréningek, valamint maga az egyén.

Láthatjuk tehát, hogy ahhoz, hogy hatékonyan tudjunk helyes gyakorlati gazdaságpolitikai lépéseket realizálni, az emberrel, annak erkölcsi nevelésével kell kezdeni, aki mozgató alanya és végső célja egy fenntartható gazdasági rendnek.

MEZŐGAZDASÁG ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS

Véges „fejlődés"

Változó világunkban, miközben az ember egyre inkább elszakad a teremtett valóságtól, éledezni látszik az a felismerés, hogy az emberiség által generált „fejlődési folyamat" véges. Indokolt (feltételezve, hogy még nem késő) felkészülni az emberiség és benne a magyarság előtt álló még sohasem látott méretű problémák megoldására.

A mezőgazdaság, tágabb értelemben az élelmiszergazdaság és a vidékfejlesztés témaköre egymástól elválaszthatatlan, organikus egységként megfogalmazható, komplex terület, amely szervesen illeszkedik a meghatározott témakörök jelentős többségéhez. Gondolatainkat, javaslatainkat három nagy jelentőségű téma köré építettük. Az első az erőforrás-gazdálkodás (termőföld, víz, benne az ivóvízbázis védelme, humánerőforrás-gazdálkodás). A második, a vidék népességmegtartó képessége, a mezőgazdasági kultúra. A harmadik pedig, az élelmiszergazdaság jelenlegi struktúrája miatt kialakult nemzeti kitettség kérdése.

Erőforrás-gazdálkodás

Tudatosítani kell mindenkiben, hogy a „világegyetem legnagyobb értéke" és egyben a magyarság létének alapvető meghatározója a magyar termőföld, melynek védelmére az elmúlt évtizedek gyakorlatától eltérően sokkal nagyobb gondot kell fordítani.

A birtokpolitika megfogalmazása során az egyéni gazdasági érdek nem előzheti meg a közösségi, nemzeti érdeket. A jogszabályalkotás és a támogatáspolitika eszközeivel javítani kell az önellátó gazdaságok, a bio- és ökogazdálkodást folytató családi gazdaságok életben maradásának esélyeit, az optimális üzemméretek kialakítását.

A termeléssel kapcsolatos jogszabályalkotás folyamatában prioritást kell, hogy élvezzen a termőföld és az azon élő ember érdekeinek a védelme.

A klímaváltozás és a kedvezőtlen termelési gyakorlat következtében ijesztő mértékben fogy a talaj élő- és szervesanyag-tartalma, és ezzel arányosan csökken a vízmegtartó képessége, és a termelés biztonsága. Növelni kell a „jó termelési gyakorlat" terjesztésének támogatottságát.

Minden eszközt fel kell használni arra, hogy az értékteremtés folyamatába bevonjuk a jelenleg nem művelt, kihasználatlan termőterületeket, művelésükhöz optimális termelési gyakorlatokat dolgozzunk ki, és gondoskodjunk olyan értékesítési hálózat kialakításáról, amely garantálja a megtermelt áru versenyképes áron történő piacra jutását.

A klímaváltozás napjainkban már érzékelhető következménye, hogy érezhetően egyre szélsőségesebbé válik időjárásunk, bizonytalanná téve a termelés és az emberi élet alapvető feltételének, a víznek a meglétét. Ennek látható következménye, hogy vagy az árvíz és a belvíz elvezetése ad feladatot, vagy az aszály.

Esélyt kell adni magunknak ahhoz, hogy az optimális vízellátást biztosíthassuk, ezért fel kell gyorsítani azt a folyamatot, amelyet víztározók és öntöző-, egyben vízelvezető csatornahálózat építésével megkezdett a kormány. Meggyőződésünk,

hogy az öntözhető termőföldterület arányát jelentősen növelni kell, az öntözés feltételrendszerét vízgazdálkodási és jogi szempontból újra kell gondolni. Javasoljuk, hogy az állami beruházások tervezése során elsődleges prioritásként kezeljék a víztározók és a csatornarendszerek építésének ügyét.

A hazai ivóvíz-, és ásványvíz bázisvédelme nemzeti érdek. Az energetikai ellátó rendszerekhez hasonlóan, közösségi tulajdonban tartása, az értékesítetteknek pedig a visszaszerzése alapvető feladat.

A mezőgazdasági erőforrás lényegi eleme a benne élő ember. Az egészséges, tiszta élelmiszerrel kapcsolatos elvárások növekedésével párhuzamosan növelni kell a termelők képzésének hatékonyságát, az élelmiszertermelés, mint értékteremtő munka és a vidéki élet presztízsét.

A vidék népességmegtartó képessége, a mezőgazdasági kultúra

A vidéki életforma és a mezőgazdaság viszonyában az elmúlt évtizedekben drámai változás következett be. A falvak urbanizálódtak, a termelés koncentrálódott, az életformaszerű élelmiszertermelés háttérbe szorult, a falvakban élők szociális problémái nőttek, ezáltal a vidék népességmegtartó képessége csökkent. Feltűnő jelenség, hogy a falvakat a legtehetségesebb fiatalok elhagyják, és a városokban, esetleg külföldön keresnek megélhetést. Nő azoknak a falusiaknak az aránya, akik segítségre szorulnak, akik tehetségük vagy képzettségük okán nem képesek önállóan megoldani a problémáikat. A várható szociális katasztrófa megelőzése érdekében hatékony megoldásra van szükség.

Növelni kell a vidéki életforma presztízsét. Ki kell dolgozni a nyugodt, biztonságos, tiszta, közösségi megélhetés modelljét, és széles körben népszerűsíteni kell.

Az életformaszerű élelmiszertermelés, az ökogazdálkodás olyan eszköz, mellyel csökkenthető a termelő kiszolgáltatottsága a termelésfinanszírozás terén. A jó gyakorlatok bemutatásával, intenzív, célorientált gyakorlati képzéssel, és a termelői áru hatékony piacra juttatásával növelhető a termelők megélhetésének biztonsága.

Támogatni kell az önellátó faluközösségek létrejöttét. Az élelmiszer-előállításra és a helyi energetikai fejlesztésekre szolgáló jó gyakorlatok széles körű megismertetésével, közösségi beavatkozással kell javítani a falusi életminőséget.

Törekedni kell arra, hogy a faluközösségek minél feldolgozottabb formában értékesíthessék termékeiket. A termelők érdekében szükség van az agrártámogatási rendszer áttekintésére.

A nemzeti kitettség kérdése

A rendszerváltást követően a hazai tulajdonú élelmiszer-feldolgozó üzemek aránya jelentősen csökkent, az élelmiszer-alapanyagot termelők egyre inkább ki vannak téve a nemzetközi folyamatokkal szeszélyeinek, s ennek következtében a mezőgazdasági termelés drasztikusan csökkent. A külföldi élelmiszer-kereskedelmi hálózatok a hazai kiskereskedelem jelentős részét birtokolják. Magyarország jelenleg elsősorban élelmiszer-alapanyagokat exportál és feldolgozott élelmiszert importál. Véleményünk szerint ennek a struktúrának egyértelmű a gazdaságra gyakorolt negatív hatása, de ezen felül megfontolásra javasoljuk annak a vizsgálatát, hogy ellátásbiztonság szempontjából ez a nemzet számára kedvezőtlen struktúra milyen egyéb veszélyeket rejt magában.

EGÉSZSÉGÜGY

Keresztény alapvetés

A keresztény etika alapelvei kétezer év óta nem változtak, kiállták az idő próbáját: az önfeláldozó szeretet, együttérzés, megértés, segítségadás, a lelki, testi, anyagi terhek megosztása, minőségi emberi élet.

Ez a kultúra alapozta meg a humánus és szervezett egészségügyet Európában, majd szerte a világban. Ezen az alapon született meg a társadalombiztosítási és tudományos alapú, szolidáris betegellátó-rendszer.

A társadalom és az egészségügy viszonya

Az egészség megőrzése és helyreállítása - ennek értelmében - társadalmi feladat, amelyben szerepe van az egyénnek, az orvostudománynak és szereplőinek, a törvényhozásnak, a kormánynak és szervezeteinek, valamint a civil szerveződéseknek. Ezt az elmúlt évtizedben a magyar társadalom is világossá tette, amikor egybiztosítós szolidáris egészségügyi ellátás mellett tett hitet. Az is egyértelművé vált, hogy az egészség a társadalmi közgondolkodásban alapérték: alapja a családnak, a gyermekvállalásnak, a munkának, gazdasági teljesítménynek, a közösségi létnek. A politikai és gazdasági prioritási sorrendekben ennek le kell képeződnie.

Az elvszerűen működő társadalombiztosításban a közösség gondoskodik az emberről, de az egyénnek is van a közösségért vállalt felelőssége, azaz elvárható az egészségtudatos életmód, és a terápiával való együttműködés. Ez az elem ma rendszerszinten alig érvényesül. Az egészségkultusz ugyanakkor a mai kor egyik divatja, főként az egészség megtartására, a „fittség" és edzettség elérésére fókuszálva. Trend a gyógyulást alternatív utakon keresni, ami sajnos a lakossági magánforrások nem hatékony felhasználását is jelenti. Az angolszász hagyományú tudományos gyógyításhoz sokszor csak utolsó mentsvárként folyamodnak ezek a betegek.

Az egykori magyar baby boom, az ötvenes évek eleji Ratkó-korszak gyermekei idősebbekké, betegebbekké, egyre inkább ellátásra szorulókká válnak, miközben járulékot – nyugdíjba vonulásukkal – egyre kevesebben fizetnek. Vagyis jelentősen nő az ellátási szükséglet, miközben csökken a forrás. A demográfiai helyzet miatt a szolidaritás elvű egészségügyi közellátás fenntartásához új hosszú távú stratégia megalkotása szükséges.

Az egészség társadalmi felértékelése a megelőzés területén jó eredményekkel kecsegtet. A Semmelweis-terv fontos lépéseket tett ezen a téren, a megkezdett népegészségügyi programok jó irányúak, azok kiszélesítése az emberek igényeihez igazodva évtizedes távlatban valódi eredményekhez vezethet. Főként a gyermekkori egészségnevelés, valamint az onkológiai és szív-érrendszeri prevenció és lelki egészség területére kell nagy erőforrásokat csoportosítani.

A betegek és az egészségügy szolgálattevői

A technológiai fejlődés, szuperspecializáció és a bizalomvesztés jogi garanciákkal körülbástyázott, minőségirányított egészségügyi ellátáshoz vezet. Az emberi intimitásától megfosztottá váló orvos-beteg kapcsolat egyre kevésbé működik,

ami a gyógyítás eredményességét rontja, a gyógyító elszántságát pedig kikezdi. Az orvosok és az ápolók tisztes megélhetési feltételeinek biztosítása ma nem kiemelt prioritás. A beteg ember kiszolgáltatottnak, a mellette ma professzionális gyógyítói-ápolói munkát végző szakember pedig bizalomvesztettnek érzi magát. Ahhoz, hogy a beteg érezze, hogy fontos a kölcsönös viszonyrendszerben, az egészségügyi szakembereknek is érezniük kell, hogy fontosak a társadalmunknak. Ehhez szükséges az életpályamodell. Szükséges továbbá, hogy egyértelmű keretek írják le azt is, milyen ellátási kötelezettsége van, milyen elvárások támaszthatóak vele szemben. A bérek kiszámítható, fokozatos, jelentős emelésére van szükség a mostani politikai ciklus alatt. Ez az érintettek életszínvonalának érzékelhető és mérhető emelkedéséhez vezetne. A rendszert súlyosan deformáló paraszolvencia, az életpályamodellel, béremeléssel és a vele párhuzamosan megvalósítandó betegút-szabályozással kivezethető. Olyan érdekeltség és teljesítmény alapú bérezés bevezetésére van szükség, amelynek következtében a hálapénzrendszer hatékonyságcsökkentő és pazarló hatásai megszűnnek. Aki jobban és többet dolgozik, azt az új rendszer honorálja jobban. Ez morális javulást és az egészségügyi ellátás kultúrájának jelentős javulását is eredményezheti.

Bár mindig a betegnek van igaza betegsége jogán, legyen meg a gyógyítónak is a lehetősége tudása legjavát nyújtani, és ne defenzívában szolgáltatni egészséget. Ezért az egészségügy szakembereit védő jogszabályt kell alkotni.

Az ellátás hiányosságainak orvoslása, a szakemberhiány pótlása lassú folyamat, tekintettel az egészségügyben dolgozók időigényes és speciális képzésére. Az orvosegyetemek befogadó kapacitása ugyanakkor elérte a maximumot. Jelenleg jóval több hallgatót képzünk, mint amennyit az oktatók létszáma megengedne, ezzel közvetlenül veszélyeztetjük az orvosképzésünk minőségét. A gazdaságilag is jövedelmező, piacképes orvosképzés ezért gyorsan fejlesztendő. Vonzóvá kell tenni és fejleszteni kell a védőnő-, asszisztens és nővérképzést is. A folyamatos továbbképzés érdekében meg kell erősíteni az országos intézeteket, az egyetemeket és határozottan be kell vonni az oktató kórházakat.

Alapellátás, szakellátás, kórházfinanszírozás

Az alapellátás fejlesztése következetes pénzügyi ráfordításokkal és szakorvosképzéssel elindult, az elmúlt hónapokban elfogadott alapellátási törvény jó irányt mutat. Csoportpraxisok és praxisközösségek indultak próba jelleggel. A megkezdett úton tovább kell menni, de e téren is csak évtizedes következetes haladás után várhatók az egyértelmű eredmények.

A magyar kórházi szerkezet egyenetlen, a betegutak szétszabdaltak. A helyzet rendezését célzó többszöri szakmapolitikai próbálkozások lényegében sikertelenek maradtak az elmúlt évtizedben. Józanul számot kell vetni a további lehetőségekkel. Mivel az ápolási igény jelentősen nőni fog, ezért az ágykapacitások abszolút csökkentése nem indokolt. Ugyanakkor szükséges a drága, magas képzettségű személyzetet és technikát igénylő aktív ellátások koncentrálása. Pontosan meg kell határozni a progresszivitás különböző szintjeinek a tevékenységi körét. Funkcionálisan kell illeszteni egymáshoz a járó- és fekvőbeteg ellátást. Fontos a valódi rehabilitációs és krónikus-ápolási-szociális ellátás fejlesztése. A szociális és krónikus ellátások közötti éles határt életszerűbbé kell tenni. Ki kell építeni a hospice hálózatokat a kórházi rendszer tehermentesítése érdekében. Módszeresen építeni

kell minden szakmai döntésnél és az előkészítő folyamatokba is be kell vonni az új rendszerű Egészségügyi Szakmai Kollégiumot.

Egészségügyi rendszerünk infrastruktúrája – elsősorban a vidéki térségekben – jelentős mértékben megújult az elmúlt években. Sajnos azonban az egészségügyi szolgáltatók épületeinek jelentős része – a központi régióban különösen – még mindig teljesen elavult, sok működési forrást kötnek le a javítási és a karbantartási munkák. Az amortizáció pótlására szánt pénz szűkössége az ágazatban egyedi fenntarthatatlan helyzet. A következő években a környezettudatos energetikai beruházások és infokommunikációs fejlesztések fő haszonélvezői az egész évben folyamatosan működő, nagy energiaigényű, és a jobb információtechnológiával életeket menteni tudó egészségügyi közintézmények legyenek.

A kezelések és azok finanszírozása az evidencián alapuló irányelvek szerint szükségeltetik. A kórházak között meglevő finanszírozási igazságtalanságok korrekciója sürgős feladat.

Pénzhiány az egészségügyben

Az egészséges emberek a nemzeti lét, gazdasági teljesítőképesség építőkövei. Az eredményes gyógyításhoz közel egyenlő hozzáférést biztosító rendszer pénzügyi fenntartása a gazdasági világválságban megingott, és nem állt helyre azt követően. Az egészségügyre szánt közösségi keret kicsi, és az utóbbi években tovább csökkent. A betegellátás etikai kényszere és a finanszírozás hiánya közti eltűrhetetlen ellentétet a társadalomnak és a politikának kell feloldania. A politikai logika a nyílt érdekellentétet nem szokta vállalni ezen az érzékeny területen, és a konfliktust az ellátó és a beteg kapcsolatára nyomja le, tovább rontva a leírt kritikus viszonyukat.

Hazánkban az államháztartás konszolidált egészségügyi kiadásai – Európában egyedülálló módon – csökkennek, és 4 % alá kerültek. A gyógyításhoz szükséges eszközöket és anyagokat a világpiacról szerezzük be, és éles szabadpiaci verseny van az egészségügyi munkaerőért is. Erőforrások hiányában e területeken is alulmaradunk. Az ellátás színvonala ezért is romlik, a kompenzációs kísérletek a szolgáltatók eladósodottságához vezettek. A legszükségesebb munkaerőt nem ritkán a beteg (paraszolvencia és magánellátások) fizeti meg.

A gazdasági növekedés fenntartásának is egyre inkább gátja lehet a romló egészségügyi közellátás. A rossz népegészségügyi statisztikák a referenciaországokhoz viszonyítva több beteg embert jeleznek, akiknek romló vagy késlekedő ellátása a munkaerőpiacról való kiesésükön túl a szociális, a nyugdíj- és a táppénzrendszert is terheli.

Módszeres és tervezett forrásbevonásra és párhuzamos egészségpolitikai lépésekre van tehát szükség. A gazdaság élénkülése folytán most jött el az a kegyelmi idő, amikor a kritikus és a reménytelenné váló helyzetet észlelve az egészségügyi közfinanszírozás legalább az európai átlagértékre emelkedjen, ami néhány év alatt kb. 2% plusz ráfordítást jelent a GDP arányában.

OKTATÁS

Közoktatás

Az információrobbanás miatt több évtizede kísérleteznek az oktatás megújításával világszerte.

Hazánkban a poroszos modell alapján álló közoktatás viszonylag magas színvonalú volt még a Kádár-rendszerben is, de a rendszerváltást követő, egymásnak alapjaikban is ellentmondó oktatási reformok és a szakmai-társadalmi konszenzus hiányának eredményeképpen a színvonal riasztóan csökkent.

A tanári hivatás presztízse

Az iskola legfontosabb kérdése a pedagógus személye, ő határozza meg a színvonalat és az eredményességet, a központi tantervek csak a fő irányokat jelölik ki. Elkerülhetetlen, hogy a tanárjelölteket alkalmassági vizsga alapján válasszák ki, s személyiségüket az általános műveltség képzésével tegyék teljessé.

Sajnos a világháború óta folyamatosan romlik a tanári pálya elismertsége, ezért vissza kell állítani a tanári hivatás presztízsét, ami a tanár szakos hallgatók számára jelentős ösztöndíjak és más kedvezmények révén már meg is kezdődött. A Kádár-rendszer személyi politikája eredményeképpen megjelent a kontraszelekció is, és ezen a rendszerváltás óta eltelt huszonöt év alatt sem sikerült változtatni.

A gyakorló pedagógusok legnagyobb ellensége a kiégés, a hivatástudat csökkenése, melyet fokoz a végletekig hajtott, jelentősen megnövekedett adminisztráció, a számos szervezési feladat és a megnövekedett vagy határozatlanul megállapított óraszám és az ebből fakadó igazságtalan bérezés. Mindezek csökkentése segítene fenntartani a tanítási kedvet.

A portfólió-rendszer korrekciójára is szükség van, hiszen a feladatsorok több esetben inkább számítástechnikai, s nem a pedagógusok valódi erényeit tükröző feladatot jelentenek. Az életpálya-modell továbblépéshez szükséges jogosítványai sok kiváló, több évtizede a pályán lévő pedagógust zárnak ki a magasabb fokozatból. Gyakori eset, hogy a sok pénzt felemésztő eljárás abszolút formálissá válik.

Gyermekközpontú iskolakép

Oktatási rendszerünkben a tanulók óraszámainak meghatározása, a tanítás folyamata, az egyes tantárgyak bevezetése pillanatnyi érdekek, lobbik és aktuális divatok szerint történik, mellőzve a több évszázados magyar iskolarendszer tapasztalatait. Ebben a rendszerben rosszul jár a tehetség, mert nem kap elég teret a szárnyaláshoz, és rosszul jár a gyengébb tanuló is, mert ha egyszer lemaradt, nincs lehetősége, esélye a felzárkózásra. Túl sok az elsajátítandó ismeret, kevés az ismétlés és a gyakorlati foglalkozás; a tanulók kötelező órái messze meghaladják azt a mértéket, amelyet életkoruk szerint elbírnak. Amíg ebben nincs változás, nincs esély egy jól működő oktatási modell bevezetésére.

Sürgető feladat lenne tudósok, művészek, oktatási szakemberek összefogásával egy gyermek-központú iskolaképet felvázolni, amely megszabja az átlagos diák számára kötelező, ésszerű óra- és tananyag mennyiségét. Az újragondolt tantervekben

meg kell állapítani a tanítandó kötelező minimumot, és helyet kell hagyni arra, hogy a délutáni órákban – választott szakköri foglalkozás formájában – mélyebben lehessen megismerkedni egy-egy tantárggyal. Speciális oktatási módszereket kell kidolgozni és bevezetni – ha ilyenek már vannak, támogatni – az egyre növekvő létszámú leszakadó, hátrányos helyzetű csoportok számára.

Az újratervezett óraszámok segítsék elő, hogy a gyermek és a fiatal fejlődése harmonikus legyen, ezért a reál, a humán és a művészeti tárgyak egységére kell törekedni. A tanulás eredményessége érdekében a közoktatás minden évfolyamán be kellene vezetni a heti minimum két ének-zene órát, valamint az egyéb művészeti ágakkal való foglalkozás lehetőségét, és vissza kellene állítani az ének-zene tagozatos iskolák presztízsét.

A közösségformálás szempontjából különösen fontos az egykor virágzó, és mára szinte teljesen megszűnt iskolai művészeti csoportok (énekkar, színjátszó körök, tánccsoportok stb.) működési feltételeinek megteremtése.

Elismerve a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ létjogosultságát, sikereit – mellyel az ország minden településén biztosította a pedagógusok illetményének kifizetését –, be kell valljuk, hogy az intézmények mindennapi működésében több helyen zavarok támadtak. Mivel a döntések túl magas szintre kerültek, vontatottá vált az ügyintézés, hosszabb időt vett igénybe alapvető segédeszközök beszerzése, az iskolai programok megszervezése. A technikai dolgozók irányítása sok helyen a működtetőhöz került, ezzel nehezebbé vált az a korábbi – pedagógiai szempontból is hasznos – gyakorlat, hogy az iskola pedagógusai és technikai dolgozói egy közösséget alkotva dolgoznak az intézmény céljaiért. Bizakodva várjuk az új tanévre ígért változásokat, mellyel az iskolavezetők hatáskörébe visszakerülnek az intézmény működését, az egyéni arculatot biztosító jogosítványok.

A középiskolai rendszer teljesítményét jelentősen visszafogta a kétezres évek elején bevezetett kétszintű érettségi. A modern, egyszintű érettségi szabályainak kidolgozása után ki kell vezetni a jelenlegi rendszert.

Felsőoktatás

A felsőoktatásban az 1993-ban elfogadott új felsőoktatási törvény helyreállította az intézmények autonómiáját, jogot kaptak a doktori képzésre is, és ez előtérbe helyezte a tudományos teljesítményt. A túl korán megszerzett autonómia ugyanakkor számos anomáliához vezetett, erős érdekcsoportok alakultak ki, melyek saját szempontjaik szerint deformálták az oktatást, ezek visszaszorítása jelenleg folyamatban van. Nem kedvezett a minőségnek a tömegesítés sem. Az egymást követő kormányzatok megfelelő anyagi és szellemi feltételek híján kívántak megfelelni a közakaratnak: jelentősen növelték a beiskolázott hallgatók számát. A hallgatói létszámmal arányos normatív finanszírozás háttérbe szorította a kutatást és a minőségi oktatást, ráadásul a Bokros-csomag részeként létszámleépítéssel is szembe kellett nézni. A felsőoktatási intézmények száma meghaladta a hetvenet, ami az anyagi és szellemi erőforrások szétforgácsolásához vezetett. Az integráció sok esetben közös irányítás alá helyezett egyébként nagyon különböző intézményeket, ez elvtelen harcra vezetett a főiskolai és egyetemi karok közötti, ami a minőség rovására ment. Túl gyorsan akarták bevezetni a bolognai rendszert, miközben ennek része, a kreditrendszer szétverte a hallgatói közösségeket, a kétciklusú képzést pedig ott is erőltették, ahol nem volt létjogosultsága.

A színvonal emelése

A felsőoktatás legfontosabb feladata a megfelelően magas szakmai szintű, általános műveltségű társadalmi és gazdasági vezető réteg kinevelése. Meg kell valósítani a „Fokozatváltás a felsőoktatásban" című kormánystratégia célkitűzéseit, melynek fő célja a színvonal emelése, minél több hallgató hozzásegítése a valódi tudást képviselő diploma megszerzéséhez, és ezzel egyidejűleg a költséghatékony gazdálkodás biztosítása. Meg kell oldani a tehetséges hallgatók intenzívebb oktatását, érdemes ösztöndíjakkal helyettesíteni a sokszor színvonaltalan hallgatói munkavállalást. Fontos, hogy a hallgatói létszámtól kisebb mértékben függjön a finanszírozás. Az egyetemek (egyetemi karok) és a főiskolák (főiskolai karok) feladatait és szervezetét egyértelműen szét kell választani. Jó irány a felsőoktatási intézmények kiemelt egyetemi, szakegyetemi, főiskolai és helyi igényeket kielégítő közösségi főiskolai besorolása. A kutatóegyetemi státusz helyett a „kutatóegyetemi kar" minősítést kellene bevezetni. Szakonként újra átgondolandó az egy- és a kétciklusú képzés gyakorlata. A felsőfokú diplomával rendelkezők arányának nagymértékű növelése nyilván jó cél, de ez reálisan csak a helyi igényeket kielégítő közösségi főiskolákban valósítható meg, ahol viszonylag rövid idő alatt a gyakorlatban jól használható szaktudáshoz jutnak a hallgatók. Fokozatosan ki kell javítani a bolognai rendszer bevezetésekor elkövetett hibákat. Csökkenteni kell az egy oktatóra jutó kontakt órák számát az egyetemeken, és tutoriális rendszerben több egyéni feladatot lehet adni a hallgatóknak. Az alap- és mesterszakok programjainak megfelelő kialakítása a rendszer sajátosságaihoz igazodjon; értelmetlen arra törekedni, hogy a mesterszak kimeneti követelményei pontosan egyezzenek a korábbi, osztatlan képzésű szakokéval. A bolognai rendszerben törekedni kell arra, hogy minél kevesebb alapszakon kezdődjön képzés. Elsősorban a műszaki képzés területén, komoly gondot jelent a mester szakok megfelelő feltöltése, hiszen a megfelelő felkészültségű, alapszakot végzettek tömegét felszívja a gazdaság. Ennek gyors korrekcióját jelentené, ha a törvény szerint, a nappali egyetemi hallgatókat legfeljebb napi négy órában lehetne az iparban foglalkoztatni. Mindezek eredménye egy jóval flexibilisebb és átjárhatóbb szakstruktúra, valamint a társadalom és gazdaság aktuális elvárásaihoz jobban igazodni képes kimeneti követelményrendszer lehet. Törekedni kell arra, hogy minél több külföldi hallgató és doktorandusz vegyen részt a magyar felsőoktatásban. Magas színvonal csak ott érhető el, ahol a képzési formának megfelel az egy oktatóra jutó hallgatók száma, a kutatóegyetemeken kisebb, a főiskolákon nagyobb. Fontos, hogy a színvonalcsökkenés ellensúlyozására az új egyetemi tanári pályázatokat a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, a Magyar Akkreditációs Bizottság bírálja el, és a miniszter ettől csak kivételes esetben térjen el. A tudományos képzést folytató egyetemeken javítani kell a minősített oktatók arányát. Megfontolandó a kétfokozatú egyetemi tanári minősítés bevezetése német mintára. Az adminisztratív és technikai munkatársak helyzetének rendezése és a pályázati rendszerek ésszerűsítése révén csökkenteni lehet az oktatókra nehezedő felesleges bürokratikus terheket. Az európai és a magyar tapasztalatok alapján újragondolandók a hallgatói képviselet törvényben lefektetett jelenlegi szabályai. Ameddig a jelenlegi érettségi-rendszer van érvényben, az egyetemi tanulmányokat csak emelt szintű érettségi vagy felvételi vizsga alapján lehessen megkezdeni. A fentiek megvalósítása, a minőség középpontba helyezése további intézkedéseket igényel, de ezzel párhuzamosan, az egyetemi pénztartalékokat a kancellároknak a minőség javítása érdekében kell mozgósítaniuk, mert szükség van az oktatásra fordított költségvetési források követelményekhez kötött növelésére.

SZOCIÁLIS ÜGYEK

Visszajelzés nélküli működés

Az évek során számos alkalommal átalakított szociális ellátórendszer jellemzői között egyvalami maradt következetesen állandó: a visszajelzés nélküli működés. Másként mondva: a közmegegyezésen alapuló mérések, a kiindulási alapként elfogadható tények hiánya végigkísérte az elmúlt 25 évet. A társadalmi változásokat évtizedes távlatokban szokás értékelni, az ellátási reformokról így csak hosszú idő után derülnek ki, vajon közelebb vittek-e a kitűzött célokhoz, vagy épp ellenkezőleg, távolabb sodortak tőlük. Érdemi visszajelzés, kritikus értékelés rendszerint csak a következő politikai ciklus elején készül, amikor az addig alkalmazott eszközöket lecserélik.

Pedig nem biztos, hogy minden esetben az eszköz volt rossz, csak éppen nem akadt senki, aki a változásokat nyomon követte, hiteles módon mérte volna. A konszenzus alapján végzett monitorozás, a továbblépéshez szükséges tények ismerete a szociális politika talán legjobban hiányzó eleme. Hogy mekkora hiányról beszélünk, azt jól érzékelteti, hogy különböző csoportokhoz tartozó szakemberek azon vitatkoznak, tulajdonképpen hány gyerek éhezik Magyarországon.

Ciklusonként változó prioritások

Az elmúlt 25 év magyarországi szociálpolitikájára is igaz, hogy legfontosabb célkitűzései, meghatározónak mondott értékei politikai ciklusonként változtak. Az egymást váltó kormányok újabb és újabb elvárásokat helyeztek előtérbe, a segélyezési és szolgáltatási rendszerek átalakítása azonban soha nem sikerült maradéktalanul. Ha valaki az intézmények mindennapi tevékenységét vizsgálva azt próbálná megfejteni, hogy az egyes ellátások feladatait meghatározó előírásokat milyen világnézetet valló testület fogalmazta meg, többnyire csak találgatni tudna. A ciklusról ciklusra átörökített, sokszor átalakított rendszer hol jól, hol rosszul működik. Egyértelmű értékei mellett gyorsan megtapasztalhatók a határai is. Működésének esetlegességét jelzi, hogy míg a Nyugati aluljárójában üldögélő hajléktalan ember kétszáz méteres körzetben talál magának ingyen ebédet és fürdési lehetőséget, háromszáz méterre sem kell elmennie orvosi ellátásért, ötszáz méteres körön belül fűtött szállás várja, és még adomány ruhával is ellátják, addig száz kilométerrel keletebbre, egy hevesi kis falu szélső házában észrevétlenül halálra fagyhatnak az ott élő nélkülözők, mert tíz kilométeres sugarú körben nincs senki, aki meghallaná a segélykérésüket.

Eltorzult értékítélet

Ez azért is érdekes, mert a rendszerváltás óta eltelt idő alatt a gyerekszegénység ügye volt az egyetlen olyan kérdés, amelyben széleskörű konszenzus alakult ki. A „Legyen jobb a gyerekeknek" nemzeti stratégia volt az első (és mindeddig egyetlen) olyan jogszabályban rögzített szociális program, amelyet egyhangú döntéssel fogadott el az országgyűlés. De még a kivételes egyetértés sem hozott áttörést a társadalom értékítéletében. Mert társíthatunk bármilyen prioritásokat is az ügyük mellé, amíg a gyerekeinkkel foglalkozó dadáknak, óvónőknek, tanároknak az éppen adható minimális összeghez igazítjuk a fizetését. Érdemes megnézni, miért keres többet

a fodrász, az autószerelő vagy az informatikus, miért értékeljük többre a munkáját annak, aki a hajunkkal, az autónkkal vagy a számítógépünkkel foglalkozik, mint akire a gyermekünket bízzuk. Ez a társadalmunk eltorzult értékítéletét mutatja.

A gyerekek ügye nem lehet másodlagos. Itt nem lehet kompromisszumokat kötni. Nem határozhatja meg a sorsukat az, hogy hová születtek. Ha másként nem megy, akkor alkotmányos garanciákkal kell megerősíteni a gyerekek jogait az őket megillető esélyekhez. Érdekes módon az üzleti világ már megtalálta azt a modellt, amely az esélyteremtést finanszírozni tudja, a piacon már bebizonyosodott például az, hogy a gyerekek sportolásába érdemes befektetni, különösen, hogy az állam ezt még adókedvezményekkel is támogatja. Ha pedig tízezer gyereket megtanítunk focizni, előbb-utóbb lesz közöttük kettő olyan, akiért csillagászati összeget fizet majd a Barcelona. De nem érné meg hasonló ösztönzőket találni a hátrányos helyzetű gyerekek fejlesztésére? Mi történne, ha valakik a nehéz sorsú gyerekek jövőjébe fektetnék be a pénzüket, ha kifizetődő vállalkozás lenne halmozottan hátrányos helyzetű gyerekből képzett szakembert, orvost, közgazdászt nevelni? Annak belátásához mindenesetre nem szükséges pénzügyi végzettség, hogy a felemelésük költségei összehasonlíthatatlanul alacsonyabbak annál az összegnél, amit ugyanezen gyerekek után segélyként, szociális ellátás díjaként kell majd kifizetni, ha az ő életükben nem történik érdemi változás.

Középpontban a család

Ez egy olyan alapigazság, mint az, amelyik kimondja, hogy a szociálpolitika leghatékonyabb eszköze a család. Egy jól működő, a tagjainak biztonságot adó család külső segítség nélkül képes megoldást találni a legtöbb szociális kérdésre. A Magyar Katolikus Püspöki Kar kilencvenes években kiadott, ám a legtöbb megállapítását tekintve ma is fájóan aktuális „Igazságosabb és testvériesebb világot!" című körlevele egyértelműen foglal állást a család szerepéről: „Az egyház a társadalom legfontosabb elemi sejtjének a családot tartja. Itt sajátíthatja el a gyermek azokat az értékeket, melyek segítségével a társadalom hasznos tagjává válhat. A családnak úgy kell élnie, hogy tagjai megtanulják a fiatalokról és idősekről, a betegekről vagy hátrányos helyzetűekről, valamint a szegényekről való gondoskodást és ellátást." A jelenlegi kormány családpolitikájának ezzel kapcsolatos szándékai jók. Alapvető érték a családban élő, dolgozó ember. A család megerősítésére irányuló – az ország erejét figyelembe véve olykor irracionálisnak tűnő – figyelem és támogatás mindenekelőtt azért szükséges, mert ha valamit meg akarunk tartani, azt ilyen intenzitással és ilyen hosszú időn keresztül kell támogatni. Még akkor is, ha a támogatások univerzalitása okkal válthat ki vitákat. Közösségünk családban élő, dolgozó tagjai reménnyel tekinthetnek a jövőbe. De vajon az ő boldogulásuk előmozdítja-e az ország árnyékosabb oldalán élőket? Igaz-e, hogy a biztonságban felnövekedők értik, érzik felelősségüket az elesettebbek felé? Megjelenik-e közbeszédünkben a leszakadókért való aggódás?

A nyomor felemészti a jövőt

A nyomorúsággal a magyarországi szociálpolitika nem tud mit kezdeni. Nincs rá eszköz, nincs ajánlott módszer, de még egységes szemlélet sem alakult ki. Az állami szereplők tehetetlenségét látva egyházi és civil szervezetek kísérleteznek a nyomorban élő emberek, nyomorba süllyedt közösségek felemelésével. A nyomor

nem a szegénység súlyosabb fokozata, hanem egy attól különböző, minőségében másik élethelyzet. Olyan állapot, amit már nem lehet a pénz hiányával, a háztartási javak szűkösségével leírni. A nyomor ugyanis céltalanná teszi az életet, felemészti a jövőképet, szétmarja a közösséget. A nyomorban élő ember számára nem létezik a holnap, mindig csak „ma van", és nem számít más, mint a pillanatnyi szükség csillapítása. Immár nemcsak egyedi esetekről, hanem nyomorban élő közösségekről, nyomorgó falvakról is beszélhetünk. Magyarországon 300 és 500 közé tehető azoknak a kistelepüléseknek a száma, ahonnan már mindenki rég elmenekült, aki csak megtehette. Az ott maradottak hó végén egyedül az uzsorástól kérhetnek segítséget, a gyermeklányok számára gyakran prostituálttá lett nővérük sorsa a legerősebb példa, a tizenéves fiatalok pedig kényszerből válnak felnőtté, és lesznek idejekorán maguk is szülőkké, miközben szerencsésebb körülmények közé született kortársaik még az érettségire készülnek. Ezeken a településeken, településrészeken képtelenség egészségesen felnövekedni.

Mit lehet tenni? Mit várhatunk ma, amikor az országot belülről szorító, pusztító bajt, felülírja a beláthatatlan méretű, határainkon túlról érkező kihívás? Vagyunk-e elegen, akik képesek reális képet festeni és emberi szavakat mondani?

A huszonnegyedik órán túl

Nincs több idő, túlfutottunk a huszonnegyedik órán. A kormány az EU2020 stratégiához készített dokumentumában 1 millió 700 ezer deprivált, azaz minden emberitől megfosztott személlyel számol, amelyet 2020-ig 20%-kal kíván csökkenteni. Ez fájdalmasan szerény, de sokatmondó vállalás. Közel másfél millió, a lét peremén tengődő ember. Ennyi nyomorúságot hordozva nem lehet sikeres az ország.

Józanul, társakat keresve, újra kell gondolnunk a feladatokat. Új szemléletű, pragmatikus szociálpolitikára van szükség. Pontos diagnózisokra, célzott terápiára és olyanra, amely képes önmagát korrigálni. Ha nem így indulunk, rosszul fogunk segíteni. Rosszul segíteni pedig bűn. Kezdjük az elején. Kezdjük a gyermekekkel. Talán a gyermekek nyomora olyan seb társadalmunk testén, amely mindenkinek fáj. Nem kellene több mint 25 év célzott, logikus, nagyvonalú, kitartó munka. És ez a 25 év elkezdődött.

KISEBBSÉGÜGY

A roma kisebbség helyzete Magyarországon

A magyar társadalom évszázados hagyományai alapján befogadó volt a kisebbségekkel, a romákkal szemben. Az utóbbi években megjelent egy erőteljesen romaellenes hang a politikai életben. A politikai küzdelmek során egyesek a cigányság kártyájával játszadozva vagy erőteljes cigányellenesség felé vagy túlzott engedékenység irányába hangolták a társadalmat. Rontotta a cigányság megítélését a hamisan értelmezett „pozitív diszkrimináció", amely sok esetben a cigány származású bűnelkövetőket enyhébben ítélte meg. A másik szélsőség a cigányellenes hangulatkeltés. Talán éppen ennek ellenhatására is az utóbbi években sokakban megerősödött egy jóakaratú törekvés a cigányok és nem cigányok közötti ellentét áthidalására. Egyre gyakoribbak a témával foglalkozó konferenciák, önkéntesek lépten-nyomon segítőkészségüket nyilvánítják ki.

A cigányok több csoportja van jelen az országban. 87%-uk nem beszéli az ősei eredeti nyelvét, ők az ún. romungrók, akik a XV században érkeztek Magyarországra. A romák 7,8 %-a oláh cigány, akik a XVIII-XIX. században érkeztek, és a romani nyelv valamelyik dialektusát (lovari, kelderashi, cerhari stb.) beszélik. A beás cigányok egy óromán nyelvet beszélnek, és a cigányság 4,5%-át teszik ki.

A cigányság a 7-8%-os részarányt tesz ki az összlakossághoz képest. Viszont a cigányság reprodukciós képessége sokkal magasabb, mint a többségi társadalomé. A nem cigány nők 20%-ának van 3 vagy több gyermeke, viszont a cigány nők 61%-ának van 3 vagy több gyermeke. Tíz év alatt a magyar társadalom összlétszáma kb. 300 ezerrel csökkent, miközben a cigányság létszáma kb. 100 ezerrel növekedett. A magyar cigányság egészségügyi helyzete a szegénység következtében igen előnytelen. Egy cigány ember életének várható hossza kb. tíz évvel rövidebb, mint a többségi társadalom tagjaié. A betegségek előfordulási aránya általában 2-3-szoros a cigányság körében. Van olyan betegség, amelyre ez az arány több mint tízszeres.

A lakhatási körülmények hátrányos helyzetüket tükrözik. Az egyik legsúlyosabb probléma a cigánytelepek felszámolásának kérdése. Többször született „végleges" telepfelszámolási terv. 2002-ben több milliárd forintot rendeltek hozzá, de végül is a terv a politikai játszmák áldozatául esett. A telepfelszámolások azóta is folyamatosan haladnak előre, de nagyon lassan.

A magyarországi cigányság csupán 25,1%-ának van munkahelye. Igen magas a rokkantnyugdíjasok száma: 15,4%. A gyermeknevelésen otthonmaradtak kapnak némi térítést, az ő számuk 13%-ot tesz ki. A rendszerváltás előtt a kádári diktatúrában a romák 85%-ának volt munkahelye. Akkor a munkanélküliség a munkahelyeken belül volt. Ez az elmúlt 25 évben egyfajta nosztalgiát eredményezett a rendszerváltás előtti időszak iránt.

A munkanélküliség magas mutatója összefüggésben van az iskolázottság, a képzettség alacsony szintjével. Azért olyan magas a munkanélküliek aránya, mert a cigányság képzettsége és iskolázottsága alacsony. Sokszor a kulturális különbségeken és az oktatási problémákon túl, éppen a szegénység miatt nem tud magasabb iskolázottsághoz jutni. Ez az ördögi kör megakadályozza a kitörést a szegénységből,

és folyamatosan újratermeli a szegénységet, a rossz lakásviszonyokat és egészségi mutatókat.

Az oktatás egyszerre mutat kedvező és káros tendenciákat. A teljes roma népességen belül igen magas (30,2%) a 8 osztályt el nem végzők aránya. A csupán 8 osztályt elvégzők aránya 36,4%. Jó, hogy az egyre fiatalabb korosztályokon belül a magasabb végzettségűek aránya emelkedik. Az érettségizők aránya harminc év alatt megtízszereződött, de jelenleg is csak 11,4%. (A többségi lakosság körében az érettségizettek aránya 38,2%) A szakmunkások mutatószáma csaknem négyszeresére emelkedett.

Az utóbbi fölmérések azt igazolják, hogy – bár növekszik az érettségizők száma a cigányság körében, lemaradásuk mégis egyre nagyobb, mert az összlakosság körében az érettségit megszerző fiatalok száma sokkal gyorsabban növekszik. Tíz év alatt 27%-kal növekedett a cigányság lemaradása. Sajnálatos tendencia az utóbbi időben, hogy a szegregált iskolák száma és a gyógypedagógiásnak nyilvánított homogén cigány osztályok száma növekszik. A legrosszabb iskolázottsági adatok a gettósodott településeken vannak.

A főiskolai, egyetemi végzettség mutatószáma az európai átlaghoz képest kiugróan magas, de így is 2% alatt marad (7-8% volna az összlakossági részaránynak megfelelő).

A helyzet gyökereinek kezelése

Nem elegendő egyoldalúan csak a cigányság felzárkóztatásával foglalkozni, hanem a többségi társadalmat is befogadóképessé kell tenni cigányság iránt. Egyszerre kétirányú tevékenységet kell folytatnunk. Az egy oldalú kezelés mélyítheti a feszültségeket. A leghatékonyabb, ha cigányok és nem cigányok egymással közösségben jelennek meg, és együtt fordulnak mindkét irányba, a társadalmi feszültség mindkét oldala felé egészséges emberi kapcsolatot tanúsítva.

A kiút a szegénységből éppen a foglalkoztatás szintjének emelésében rejlik. Ez rövid távon alacsony végzettséget igénylő munkahelyek teremtését igényli, hosszabb távon viszont a képzés, az iskolázottság szintjének emelése vezet a megoldás felé.

A kiút felé mutató lépések

Döntő stratégiai feladat olyan roma értelmiség képzése, amely fölvállalja saját népe fölzárkózásának ügyét. Az elmúlt néhány évben iránymutató kezdeményezés a keresztény roma szakkollégiumok hálózata. A program értéke, hogy nem csak roma fiatalokat fogad be, hanem olyan nem romákat is, akik küldetést éreznek a roma-nem roma társadalmi törésvonal határmezsgyéjén. Kiemelkedő jelentősége, hogy a jövendő diplomás értelmiségét megismerteti a roma történelemmel, kultúrával, annak értékeivel. Még nem igazán mérhető fel annak előnyös hatása, hogy az innen induló fiatalok egy, a roma szakkollégiumokban született sajátos kapcsolati hálóval motorjai lesznek-e a roma-nem roma együttélésének.

Az Magyar Katolikus Püspöki Kar által 2014-ben alapított Boldog Ceferino Intézet elkötelezett roma és nem roma lelkipásztori munkatársak képzését indítja el. A résztvevők pasztorális, teológiai képzést kapnak a lelkipásztori munkához és a harmonikus társadalmi együttélés motorjai lehetnek.

Az Egyházi Szociálpedagógiai Háló olyan közösségi házakat jelent, amelyben hátrányos helyzetűek számára tanulási, közösségépítési, de akár mosási, étkezési, fürdési, tanácsadási segítséget és lehetőséget is felkínálnak. Családi napközi hálózatok

jöttek létre hátrányos helyzetű roma gyerekek iskolai felzárkóztatására a Nyírségben, Nógrádban. Közösségi házakból álló hálózat működik a Váci egyházmegye területén. Sajátos előnye, hogy elkötelezetten népüket szolgáló romák vezetik. Ezeket az intézményeket tömöríti a Nyitott Ház Szövetség: összesen 54 közösségi házat, melyek 98 településről kb. 20 ezer hátrányos helyzetű embert (főként gyermeket) segítenek.

A református, a pünkösdi, a baptista egyház és a Hit Gyülekezete is igen jelentős roma missziót folytat.

Az együttélés segítése

Kívánatos lenne, ha legalább az egyházi iskolákban kiegészítő tananyaggá válna a cigány kultúra, a cigány népismeret.

Érdemes szorgalmazni, hogy főiskolások romológiai, vagy szociális gyakorlat keretében, és középiskolások az 50 órás önkéntes munka keretében az egyházak romamissziójában tevékenykedjenek. Ez alakítja a többségi fiatalok roma képét.

A cigányság körében tapasztalható agresszív viselkedésnek, a bűnözés felé fordulásnak sok esetben nem egyszerűem csak a szegénység az oka, hanem az önértékelési hiány kompenzálására irányuló hibás törekvés. A gyógymód a helyes roma önazonosság, értéktudat kialakítása.

A legtöbb cigány szívében a magyar és cigány identitásuk egymástól elválaszthatatlan. Péli Tamás roma festőművész mondta: *„A cigányember homlokán kettős aranypánt van: a cigány öntudata és a magyar kultúrája. Egyikről sem vagyunk hajlandók lemondani."* Egy hazában, csak egymást segítve, egymás jogait tiszteletben tartva, csak együtt tudunk boldogulni.

KULTÚRA

A pártállami örökség

Az 1989-90-es átalakulás a kultúra helyzetét is alapvetően megváltoztatta. Megszűnt a kultúra központi irányítása és a cenzúra, ugyanakkor jelentősen csökkent a támogatása. Kiderült, hogy a pártállam kultúrpolitikájának kései következményei látványosabbak, mint egykori eredményei, felszínre kerültek korábban rejtve maradt súlyos ellentmondások. Ettől az örökségtől máig nem sikerült megszabadulni.

A pártállam a magyar kultúra hagyományos törésvonala mentén alakult két tömböt tudatosan kijátszotta egymás ellen. Az évtizedeken át a hatalomtól függő értelmiségi csoportok számára egzisztenciális kényszer maradt, hogy politikai támogatókat keressenek. Ezt a törekvést erősítette, hogy a pártok számára a kultúra elsődlegesen nem a nemzet és az egyének életében meghatározó értékeket közvetítő rendszer, hanem csupán a szavazatoptimalizálás egyik eszköze. Amíg ez a szemlélet gyökeresen nem változik meg, a kulturális értékek képviseletét illetően nem számíthatunk kedvező fordulatra.

Törésvonalból szakadék

A kilencvenes évek két osztatú politikai rendszere a kulturális életet korábban is megosztó törésvonalat szakadékká mélyítette. A közösségi elvű, a hagyományokhoz erősebben kapcsolódó alkotók a jobbközép pártokhoz, az individualitásra nagyobb súlyt helyező, a világdivatokhoz erősebben kapcsolódók, a mindennapokban posztmodernnek nevezett áramlat hívei a kordivatnak megfelelően többnyire a balliberális pártokhoz kapcsolódtak. Ezzel – jövőnk szempontjából elfogadhatatlan módon – szembekerült egymással a „nemzet" és a „modernizáció" gondolata is.

1990 után a magyar társadalom is megtapasztalhatta azt a változást, amely a nyugati világban kultúra fogalmát és helyzetét illetően korábban végbement. A hagyományos értelemben vett (magas) kultúra iránti figyelem drámaian csökkent, a fogyasztási cikké vált, populáris kultúra meghatározó szerepet kapott. Rövidesen itthon is a (többnyire import) konzumkultúra szívta magához a közönséget. A kultúra problémáiról folyó viták elültével maga a kultúra lett a probléma.

A kereskedelmi média bulvárosodása, a közmédia forrásainak csökkenése alapjaiban formálta át a szellemi erőteret. A közszolgálati adók kínálatából is kiestek a nemzeti identitást meghatározó klasszikus művek feldolgozásai.

Az állami mecenatúra megoldatlansága

Az érték centrikusnak hirdetett állami mecenatúra mögött nem alakult ki sem konszenzusos, sem tömbösödött stratégia, így a támogatásokról születő döntésekben aránytalanul nagy szerepet kaptak személyes ambíciók, lobbi érdekek és napi politikai szempontok.

A mecenatúra megoldatlanságát jelzi, hogy valójában nem tudjuk, mennyit fordít a magyar társadalom (központi és önkormányzati támogatások, cégek, magánszemélyek) kultúrára. Az állam kulturális kiadásainak jelentős része infrastrukturális jellegű beruházásokat szolgál (a közelmúltban: Opera, Vigadó, Zeneakadémia, Várkert-

bazár stb.). Ezek a ráfordítások jelentős részben az ipar és a kereskedelem, közvetve az idegenforgalom profitját növelik, kevésbé segítik új alkotások születését. Az állami pénzeket a leghatékonyabban a Nemzeti Kulturális Alap osztja szét, más szervezetek esetében gyakran hiányzik a szélesebb körű társadalmi ellenőrzés és a szakmai háttér.

A magyar közgondolkodást hagyományosan erősen formáló irodalom szinte elvesztette társadalmi súlyát. A folyamat az 1970-es években kezdődött, de a közösségi kérdésektől való elfordulás akkor a szellemi szabadságharc részeként jelent meg. A nyilvánosságban az ezredfordulóig megmaradt posztkommunista dominancia miatt a „posztmodernség", a „paradigmaváltás" vezető alkotói és teoretikusai sok területen hatalmi helyzetbe kerültek. A balliberális pártok kiemelt támogatást biztosítottak szellemi holdudvaruknak. A médiájuk, kapcsolatrendszerük segítségével formált nemzetközi ismertségük és egyéb elismerésük (ösztöndíjak, kitüntetések) valós értéküket meghaladó tekintélyük több művészi ágban kiemelkedő vonzerőt jelent. Hasonló hátteret a jobbközép nem biztosított a maga tehetségei számára, és a vele szimpatizálóknak kisebb részét tudta vonzáskörében megtartani.

A kultúrában nem történt rendszerváltás

A demokratikus átalakulás korszaka által fölvetett és a globalizáció kiváltotta problémák egyidejűleg jelentkeztek. A keresztény értékeket valló magyar szellemi élet egyik legnagyobb kihívása, hogy a „világfalu" és a „multikulturalitás" doktrínája a hagyományos (Európában a keresztény) értékek és a nemzeti kultúrák ellenében hat, olykor egyenesen a felszámolásukat célozza. Így az értékelvű és a nemzeti-közösségi feladatokat vállaló szellemiség gyakran provinciális, túlhaladott, lenézett álláspontként jelenik meg a nyilvánosságban.

A médiában uralkodó helyzetbe került liberális individualizmus egyoldalú előnyben részesíti az egyént és az egyéni jogokat a közösségekkel és azok jogával szemben. A közgondolkodás formálásának eszközei a pénzvilág hatalmának alárendelve hozzájárulnak az egyének izolációjához, védtelenné válásához. A családtól a nemzetig célponttá vált minden olyan közösség, amely az emberiség történetében, fennmaradásában nélkülözhetetlennek bizonyult értékek érvényességét vallja. A multinacionális cégek az általuk működtetett kulturális ipar és média felhasználásával ugyanazokat az értékeket kívánják kiszorítani a közgondolkodásból, mint a régiónkat korábban hatalma alatt tartó kommunista uralom. Ezt érzékelve vallják sokan, hogy a kultúrában nem történt rendszerváltás.

Értékcentrikus kultúra szükséges

Az értékelvű gondolkodás elleni összehangolt támadással szembeni védekezés csak hasonló szervezettséggel lehet eredményes. Ehhez három alapvető szinten folyó tevékenységét kell összehangolni. A szintek: az egyén (és a családok), a civil társadalom (ezúttal ideértve az egyházakat is) és a politika világa. Valamennyinek keresnie kell az értékcentrikus kultúra támogatásának forrásait, jelezve, hogy itt jelentős vásárló réteg, komoly piaci szereplő érhető el. Ha ez a küzdelem nem tagozódik be a hétköznapi érdekek világába, nem lehet sikeres.

A nemzeti, polgári és keresztény értékek védelmében ma is az egyéni-családi erőfeszítések (kiegészítve az egyházak ez irányú törekvéseivel) a legeredményesebbek. A személyes példaadás, az értékek kis körei többet tettek, mint az erre hívatott nagy, állami szervezetek. (Ez tartja életben a népi kultúra mai műhelyeit.)

Noha az állam részéről 2010-től a korábbinál nagyobb támogatást kap a kulturális értékőrzés, még jobbközép kormányok sem szolgálták mindenben kellő hatékonysággal azokat a kulturális törekvéseket és értékeket, amelyekre gyakran hivatkoztak, és amelyek hatalomra kerülésükhöz nélkülözhetetlenek voltak. 1990-1994 között ehhez nem volt elegendő eszköz, 1998-2002 között az irány nem volt elég egyértelmű, 2010-től igyekezet, eszköz már van – de mára még döntéshozói szinten is megcsappant a sikerhez nélkülözhetetlen tudás.

A nemzeti kultúra feladatai közé tartozik a nemzeti tudat megújítása, az e szempontból fontos alkotómunka elősegítése, az alkotások népszerűsítése. A Magyar Művészeti Akadémia létrehozása jó irányba mutat, remélhetőleg rövidesen már eredményeit is üdvözölhetjük. Fontos feladat múltunk visszaszerzése, ami nem csak tudományos kérdés. E téren új, ígéretes intézmények is születtek.

A kereszténység, a nemzet és a kultúra pozíciója tartósan csak akkor javulhat, ha elegendő ismeret és következetes értékelvűség áll mögötte, ezek egyeztetése és a nemzeti modernizáció nélkülözhetetlen modelljébe illesztése a legfontosabb stratégiai feladat. A balliberális-individualista modell (média) hatalma mellett a keresztény és a nemzeti értékeket egy másik szélsőség is fenyegeti: az ezeket a múltban kereső és sokszor minden józan szakmai megfontolással szembenálló gondolkodásmód. A keresztény és nemzeti értékek megújítása, képviseletük modernizációja és a minőségelv szigorú érvényesítése nélkül az elszigetelődés és hanyatlás várható. Értékeket csak értékes alkotásokkal lehet sikeresen képviselni.

TUDOMÁNY

Az alapkutatás helyzete

A felfedező tudomány (más néven alapkutatás) hagyományos intézményei az egyetemek és az akadémiák. Fontos kiegészítőik a tudománytámogató szervezetek és a tudományos folyóiratok. A kutatásokat többnyire az állam finanszírozza, és az eredményeket a folyóiratok teszik közkinccsé a tudományos közösség többi tagja számára. Manapság egyre nagyobb szerepet kapnak a kutatásra szakosodott intézmények: a kutatóintézetek.

A magyar tudomány a világ tudományának integráns része. A XX. század elejére kialakult fejlett iskolarendszerre épül, amelyet a század viharai megtépáztak ugyan, de egészen a közelmúltig nem tettek tönkre. A magyar tudomány a fejlett világba jobban beépült, aránylag több elismerést szerez, mint az ország egésze. A legutóbbi évtizedig jellemző volt azonban az elméleti kutatások túlsúlya, mert a műszerigényes kutatáshoz többnyire hiányoztak a költséges műszerek. Főleg a nagy műszereket igénylő természettudományokban már a rendszerváltás előtt intenzív együttműködések alakultak ki külföldi kutatóhelyekkel; ezek elkerülhetetlenül aszimmetrikus kapcsolatok voltak. Az ország tudományos teljesítménye látszólag növekedett, de kétséges, hogy az elért közös eredményekben az aszimmetrikus pénzbefektetést mennyire egyensúlyozta ki a tagadhatatlan magyar szellemi teljesítmény. A Magyarországról származó befektetések nagyságához képest az eredmények a nemzetközi mezőnyben is elismerésre méltók voltak, de ebben a rendszerben a fiatal, tehetséges és mozgékony kutatók számára nagy a kísértés, hogy végleg külföldön maradjanak.

A 90-es években a kutatással intenzíven foglalkozó patinás egyetemek mellé - velük tudományban alig összemérhető - új intézmények sorakoztak föl. A tudományos kutatásnak igen jót tett az egyetemi doktori iskolák alapítása, melyek jelenleg is a minőségi felsőoktatás egyik sarokpontját alkotják. A szovjet tömb többi országához hasonlóan a tudományos kutatásban nagy súlyuk volt a Magyar Tudományos Akadémiához tartozó kutatóintézeteknek. A tudománytámogatás közös intézménye a pályázati formában pénzt osztó Országos Tudományos Kutatási Alapprogram, amely tudománypolitikai szerep betöltésére is alkalmas. A rendszerváltozás első évtizedében a tudományos műhelyek alapélménye egyre inkább a pénzhiány lett, s ez magával vonta, hogy mind inkább külföldi partnereikre kellett támaszkodniuk. Ma már van lehetőség uniós pályázatok elnyerésére, s ebben a magyarok viszonylag jól állnak: az European Research Counciltól az EU-hoz 2004 óta csatlakozott országokból elnyert támogatások fele nekünk jut. Ugyanakkor nem megy jól a tudományban dolgozók sora. Az egyetemi tanszemélyzet és az akadémiai kutatók helyzetét 2001-ben a kutatói életpályamodell stabilizálta, majd 2002-ben a gyors értékvesztésre ítélt 50%-os közalkalmazotti fizetésemelés hozott további ideiglenes javulást. Azóta azonban nem volt fizetésemelés, és így a mai kutatói fizetés annyit ér, mint a 90-es években. A kutatók és a tehetséges diákok külföldre áramlása felgyorsult, ami nem jó jel a jövőre nézve.

Fordulat előtt

Az egyetemi oktatás színvonala zuhant az elmúlt húsz évben. Ebben benne van az eltömegesedés, az oktatók megnövekedett óraterhelése és a középszert képviselő hallgatói önkormányzatok befolyása, de talán ennél is nagyobb a közoktatás hanyatlásának a hatása. Van megújulás, de ennek a hanyatlás légkörében kell utat törnie. Széles körben el kell fogadtatni, hogy magas színvonalú egyetemi oktatás csak magas színvonalú kutatás mellett lehetséges, s ennek megfelelően kell alakítani a felsőoktatási intézmények finanszírozását is. A 2009-es akadémiai törvény stabilizálta az Akadémia helyzetét. Újra van pénz műszerberuházásokra, és ezzel a hazai kutatás versenyképessége megnőtt. Az új politika megindította az agyvisszaáramlást. Az Akadémia „Lendület" programja, amely befogad az egyetemeket erősítő pályázatokat is, egyszerre kínál nagyobb fizetést, lehetőséget kutatócsoport alapítására és a szokásosnál jelentősebb kutatatási pénzeket. Ez jó irányba tereli a kutatási intézményrendszert, ha egyelőre még nem hozott is fordulatot.

A tudomány közös európai ügy

2015-ben a tudomány és az innováció finanszírozása egységes keretbe került. Ennek célja, hogy az alapkutatások, a célzott kutatások és az innováció támogatójaként tudománypolitikai stratégiára alapozott, értékteremtő kutatási programokkal adjon lendületet a munkának. Épül hazánkban az első közös európai kutatási központ, a szegedi lézerközpont, melyet nagyobbrészt Európából származó olyan pénzalapokból építenek, amelyek Magyarországot illetnék e projektumtól függetlenül is. Ezzel a kormány végre elismeri, hogy a tudomány támogatása olyan közös európai ügy, amelyre hazánknak is érdemes áldoznia.

A kutatásra, fejlesztésre és innovációra fordított teljes összegnek a bruttó hazai termékhez viszonyított aránya 2010 előtt évekig 0,7% alatt volt, 2011-ben azonban már 1,4%-ra nőtt. Ennél is jobb, hogy a költségvetési pénzek ebből már 50%-ot sem tesznek ki, s a vállalati szféra hozzájárulása meghaladja a költségvetését.

A K+F gazdaságpolitikai érdek is

A válságos évek utáni fellendülés első szakaszában az oktatás, a tudomány és a kultúra csekély figyelmet kapott, pedig sokszor elhangzott Klebelsberg politikájának és az utóbbi évtizedek erőteljesen fellendülő országainak (Finnországnak, Dél-Koreának, Szingapúrnak) a példája. A termelékenység növekedésének 30-50%-a a K+F-ből származik, de ennek nagy része nem a befektető jövedelmét gyarapítja. Ezek a szempontok azt mutatják, hogy pusztán az anyagi jólét érdekében is fontos, hogy az állam a tudományba beruházzon. A kívánatos jövő érdekében az oktatásügynek és a tudománynak meg kell kapnia az őt megillető figyelmet. A tudomány jelentősége a nemzet jövője érdekében eddig feltehetőleg azért nem volt jelen még retorikai szinten sem a kormányzati nyilatkozatokban, mert az előrelépéshez szükséges strukturális átalakítások bonyolultak, és sok érdeket sértenek. Az Akadémia helyzetének stabilizálását is megelőzte egy komoly strukturális átrendezés. A felsőoktatásban azonban sokkal nehezebb hasonló intézkedéseket meghozni. El kell ismerni azonban, hogy felsőoktatásban 2014 óta bevezetett változások jó irányba mutatnak.

Az agyelszívás mérséklése

Fontosnak tartjuk, hogy a nemzeti összterméknek a kutatási szféra támogatására fordított hányada és ebben az államtól származó rész is gyorsulva zárkózzék fel a fejlett országokéhoz, hogy az utóbbi évek kedvező tendenciái folytatódhassanak. Igen fontos, hogy a K+F szféra kevesebb tehetséges ifjút veszítsen, és erősödjék a visszaáramlás. A jelenlegi elvándorlás valószínűleg vetekszik az orvosokéval, de mivel kevés embernek származik belőle konkrét kára, nem annyira feltűnő.

Az agyelszívás csökkentéséhez elengedhetetlen, hogy a tudományos pálya anyagi megbecsültsége lényegesen növekedjék. Ez egészségesebbé tenné a pályaválasztók szakterületek közötti megoszlását is. Ugyancsak elengedhetetlen, hogy a tudományos kutatás tárgyi és szervezeti feltételei is komolyan javuljanak, és a versenyben kiemelkedő teljesítményt nyújtó tudományos műhelyek sokkal gazdagabb támogatást kapjanak. Természetesen nem hisszük, hogy az anyagi feltételek olyan mértékben javíthatók volnának, hogy eltűnne a különbség a Nyugat és Magyarország között, de bízunk benne, hogy a haza vonzereje is nyom valamit a latban.

MÉDIA

A média, mint kultúraközvetítő

A média különös jelentőségét – és felelősségét – az adja, hogy mára több mint a kultúra közvetítője, a kulturális tőkehiányától szenvedők esetében magát a kultúrát jelenti.

Az elmúlt két évtized magyar társadalmi változásai még mindig az 1990-es társadalmi-gazdasági átalakulás hagyatéka által döntően befolyásolt és kedvezőtlen folyamatok: a területi-társadalmi egyenlőtlenségek fokozódása – a centrum-periféria, kelet-nyugat, kis- és nagytelepülés, stb. – nem csak gazdasági értelemben jellemzi a hazai társadalmat, hanem kulturális vonatkozásait tekintve is. Az egyházak társadalmi tanítása, és szociáletikája szerint az anyagin és vallásin túl a kulturális szegénység is jellemezhet személyeket, közösségeket, s ezen hátrányok tartóssá válása ellehetetlenítheti a hátrányban lévők felemelkedését. Mindezekért meg kell állítani azokat a folyamatokat, amelyek következtében a gazdasági, társadalmi (kulturális) hátrányukat saját erejükből behozni képtelen csoportok – családok, közösségek – társadalmi integrációs esélyei egyre csökkennek, az össztársadalmi sikereket, a gazdasági erősödést, a szellemi-lelki gyarapodást megakadályozva.

Folyamatosan változó médiavilág

Világtendenciáknak tekinthető változásoknak is részesei vagyunk: a nyomtatott lapok, folyóiratok visszaszorulása (a digitális kiadásaik megjelenése mellett), az online sajtó térnyerése, a rádiók és televíziók kábelesedése, az internetes közösségi média megjelenése a magyar médiafolyamatokat (mind a magyarországi, mind a határon túli magyar médiumok esetében) is jellemzi. A kormányzat az Európai Unió digitális infrastruktúra-fejlesztési céljait nemzeti célként határozta meg, amely a szélessávú – vezeték nélküli és mobil – internet további elterjedését jelenti majd a gyakorlatban, de hangsúlyozandó, hogy a hazai fogyasztói szokásokat nem csak a technikai adottságok korlátozzák, hanem – a mobilszolgáltatások magas ára is, ezért a földfelszíni műsorszórás országos lefedettsége a jövőben is fenntartandó.

A leírt folyamatok eredményeképpen hazánkban a televízió- és a rádióadók száma megsokszorozódott, kialakultak tematikus rádiók, tévécsatornák, s a helyi, regionális, valamint országos médiumok egymáshoz való viszonya is átrendeződött.

Az online hírforrások a dinamikus közlési felület miatt „üzemszerűnek" tekintik a kevésbé ellenőrzött forrásból származó hírek közlését. A lényeg, hogy „a sztori nagyot szóljon"; az, hogy téves a közlés, vagy erkölcsi értelemben romboló, kevéssé érdekes. Mindez a hitelesség világszintű romlásával jár, de a klímát saját magával kapcsolatban is ugyanaz a média határozza meg, így a saját működését az önbagatelizációval tartja fenn, azt sugallva: nem érdekes a tartalom valódisága (nem érték a hitelesség), csak szórakoztató mivolta a fontos; mindezekért a médiamunkások szakmai és erkölcsi felelőssége óriási mértékben megnőtt.

Hazánkban az egyéni – és az össztársadalmi – médiafogyasztási szokásokat ugyanúgy módosítja az internethasználat, mint a világban máshol: minél gyakorlottabb internetező valaki, annál inkább felváltja a korábban használt kommunikációs eszköztárát, gyakorlatát. Mindezt tudva a korábbi médiumok is alkalmazkodnak

az új szokásokhoz. Mindebbe korunk gyermekei beleszületnek (előbb ismerik a technikát, minthogy értékítéletük, ízlésük lenne), a ma szülői és nagyszülői kevésbé ismerik a technikát, így kisebb meggyőzőerővel tudják alátámasztani a gyakorlatban értékválasztásaikat, éppen ezért a fiatalokat kevéssé tudják megvédeni.

A közjó fogalma elhalványult

A média mint kultúraközvetítő sokszínű. A tartalmi és formai sokszínűségre a hazai fogyasztók nem voltak felkészülve, részben az államszocialista egysíkúság, részben a demokratikus átrendeződés összevisszaságai, majd a kereskedelmi rádiózás-televíziózás hallgató-, és nézővadász stílusa-tartalma, továbbá a digitális forradalomnak nevezett világjelenség miatt. Mindezek a hatások két rövid évtizedben érték a magyar médiafogyasztót, kisgyermektől az aggastyánig; mára a magyar médiavilág sokszínű, s a potenciális fogyasztó számára látszólag a választás széles lehetőségét biztosítja.

A globalizált médiapiacon a közérdek, a közjó fogalma elhalványult.

Az állam feladata a médiapiacon

A korábbi rádiózásról és televíziózásról szóló törvényt 2011-ben felváltó médiatörvény a közszolgálati-kereskedelmi logikáról a közszolgálati-közösségi-kereskedelmi logikára állította át a hazai szabályozást, erősítve a közszolgálati, nemzeti és kulturális elvárásokat a szabályozott médiapiac egészében.

Mindezt az államnak is fontos iránymutatásként kell a jogalkotó részéről elfogadni, akkor, amikor a jelenben zajló közszolgálati média szervezeti- és tartalomkezelési átalakítását hajtja végre. Szükséges lenne a kommercializált tartalomközlés – és a tartalomhoz illeszkedő forma, a közlési-megjelenítési stílus helyett – a közjót a középpontba állítani, ami a gyakorlatban a társadalom fenntarthatóságát adó intézmények (pl. család, gyermekek), valamint értékek (pl. az élet szentsége-tisztelete, a nemzeti kultúra, a személyes hitelesség, a személyek, a csoportok és a közösségek közötti bizalom) központba állítását jelentené.

Mindez a gyakorlatban a kulturális értékek erősebb megjelenítését – a szórakoztatási célú, állami gyártású tömegtermékek visszaszorítását – jelentené. Nem nyerheti meg a közszolgálatiságot is ellátni köteles állami média a szórakoztatást adó, piaci logikán működő médiumokkal szemben a versenyt a bulvárhírek közlésében, a populáris műsorok – akár nézettségi csúcsot is jelentő – szórásában. A magyar közszolgálati médiumok felelőssége az, hogy helyette senki nem gyártja, vagy közvetíti azokat a tartalmakat, amelyeket neki kötelessége.

Az egyetemes és nemzeti kulturális értékek közvetítése – a nevelési-oktatási, közművelődési célú tudományos ismeretterjesztés, művészetközvetítés – nem lehet az egykori monoszkóp, vagy a szünetjel helyén, idősávjában. Megfelelő műsorsávot kell, hogy kapjon. Kapcsolódva mindezekhez, megfontolandó egy – a már elindult zenei, vagy sportcsatornához hasonlóan különálló – magyar – és a nemzet egészét szolgáló, azaz a világvétel lehetőségét is hordozó – kulturális tévécsatorna indítása.

Az anyanyelv védelme a médiában

A kultúra egésze mediatizált. Nemzeti kultúránk alapja anyanyelvünk. Nem engedhető meg, hogy az anyanyelv sorvadjon – sem írott, sem beszélt változatában –

a médiumokban zajló nyelvhasználat miatt. Itt az állami szerepvállalás megkerülhetetlen; de mindezek miatt a hagyományos írásbeliséget fenntartó nyomtatott sajtónak, amely az elsődleges terepe a közéleti publicisztikát író értelmiségnek, a jövőben is kiemelkedő fontossága lesz.

KÖRNYEZET

A technológiai és a népességrobbanás hatása

A XX. század technológiai és népességrobbanása az anyagi fogyasztás soha nem látott növekedéséhez vezetett először a gazdaságilag fejlett nyugati világban, majd az egész bolygón is. Az anyag- és energiahasználat minden határon túl való növekedésének veszélyeire a Római Klub már fél évszázada felhívta a figyelmet. Aggályaikat később, neves szerzőktől származó több tanulmány, legutóbb Ferenc pápa drámai enciklikája is megerősítette. Bár a bolygó környezeti állapotát a Kárpát-medencében élő népek alig befolyásolják, ökológiai lábnyomunk valamivel kisebb, mint a világátlag, a helyi viszonyok fenntartása közös nemzeti érdekünk. Fel kell hagyni tehát az évszázados szembenállással, és közösen kell keresni a megoldásokat. Magyarországnak különös felelőssége és lehetősége van Európában, mert a Kárpát-medence ökológiai sokfélesége lényegesen nagyobb az európai átlagnál, annak ellenére, hogy a természetes ökoszisztéma-szolgáltatások kilenctizedét már elveszítettük.

Sajnos a rendszerváltozás óta Magyarország is egy olyan utat jár, amely csekély természeti tőkénk fokozatos feléléséhez vezet, az ökológiai nemzeti érdekek érvényesítése erőtlen maradt. Nem teljesült az a várakozás, hogy a természeti erőforrásokat a kormányzat egységesen védje, hosszú távon fenntartsa az ökológiai szolgáltatásokat és összehangolja a fenntartható fejlődés megvalósítására irányuló tevékenységet, annak ellenére, hogy az Alaptörvény biztosítja természeti örökségünk védelmét és számos intézmény igyekszik az Alaptörvény szellemében tenni közös természeti örökségünk megóvásáért.

Az ökológiai lábnyom csökkentése

A nemzeti természeti tőkét csak az ország egész területére és valamennyi emberi tevékenységre kiterjedően lehet fenntartani. A nem környezetvédelmi ágazatok szakpolitikai stratégiáinak, a kormányzati és a vállalati döntéseknek is figyelembe kell venniük döntéseik hatását a természeti tőkére. Különösen fontos lenne a környezet- és természetvédelmi szempontok integrálása a mezőgazdaságba, a közlekedésbe és a területfejlesztésbe. A hatékony környezetvédelmet olykor az Európai Unió nem megfelelő rendelkezései is akadályozzák, mert míg a célok univerzálisak, az optimális környezethasználat helyről helyre változik. Ezért különösen fontos, hogy a közös európai környezeti döntések előkészítésében a magyar érdekeket hatékonyabban képviseljük, például megfelelő védelmet kell biztosítani az ipari veszélyes hulladékokkal szemben.

A földfelszín átlaghőmérséklete az elmúlt száz évben a robbanásszerűen növekvő gazdasági tevékenység következtében érezhetően nőtt, nálunk az átlagnál mintegy 25%-kal nagyobb mértékben. A hőmérsékletemelkedés az aszályos időszakok időtartamának, a hőhullámok gyakoriságának növekedésével, a szélsőséges időjárási események szaporodásával jár együtt. A veszélyekre elsősorban strukturális reformokkal: a területhasználat radikális megváltoztatásával, a beépítések ütemének mérséklésével, a vízvisszatartás környezetbarát módjainak elterjesztésével; valamint technológiai adaptációval: az öntözés kiterjesztésével, szárazságtűrő növényfajták kifejlesztésével, katasztrófavédelmi, építésügyi és más intézkedésekkel fel kell készülni.

Hozzájárulásunk a világ szén-dioxid-kibocsátásához mérsékelt, a rendszerváltozás óta csökken, de a kormányzati szándékokkal összhangban, az alkalmazkodás primátusa mellett, törekedni kell további ésszerű csökkentési lehetőségek kihasználására.

A levegőminőség a szocialista nehézipar összeomlásának következtében javult, ma már elsősorban a közlekedés és a lakossági fűtés határozza meg, csökkent a káros kibocsátás. Az egyik legveszélyesebb tényező a szálló por, mely a tüdőbe jutva légzési problémákat, a szív- es tüdőbetegségekben szenvedő emberek állapotában pedig rosszabbodást okoz. Nagyon fontos a por koncentrációjának csökkentése mind a nagyvárosokban, mind a kistelepüléseken. Ugyancsak károkat okoz a közlekedésnek betudható növekvő ózonkoncentráció a felszín közelében.

Ésszerű vízgazdálkodás

Az édesvíz a levegő utáni legfontosabb megújuló nyersanyag, amelynek világszerte egyre csökken a felhasználható mennyisége. Országunk a Kárpát-medence alján helyezkedik el, folyóink mind külföldről érkeznek, ezért veszélyeknek vagyunk kitéve. Hazánk a kontinens árvizektől leginkább fenyegetett országa, kiemelt jelentőségű tehát a védekezés, mely eddig is magas színvonalú volt. A töltések fokozatos emelése nem jelent megoldást, újakra van szükség, melyek a védelem mellett vissza is tartják a lerohanó vizet, amit később a természeti tőke fenntartására vagy mezőgazdasági célokra lehet használni. A földek mély fekvése miatt jelentős károkat okoz a belvíz, elhárításuk komplex szemléletet igényel. A termőhelyi adottságokat nem eléggé vesszük figyelembe, hiányzik a vízkészletek, a mezőgazdaság és a területhasználat harmóniája. Nem tudatosult elég széles körben, hogy a belvíz visszatartása hatékony lehet az aszállyal szemben. A felszín alatti vízkészleteink legfontosabb természeti kincseink közé tartoznak, melyekre vigyáznunk kell, kitermelésüket csak igen szigorú szabályok mellett szabad engedélyezni.

A termőföldek és az erdők védelme

A termőföld ugyancsak kiemelten fontos erőforrás, melynek termékenységét degradációs folyamatok veszélyeztetik. Elsősorban a települések és az infrastruktúra terjeszkedésének következtében a termőterület fokozatosan csökken. Minősége romlik a természeti adottságokat figyelmen kívül hagyó, túlzott földhasználat miatt; ennek gazdasági ösztönzőkkel és hatósági intézkedésekkel gátat kell vetni. A legsúlyosabb és legnehezebben elkerülhető fenyegetés a talaj tömörödése. Veszélyt jelent, hogy évente több ezer hektár termőterületet kivonnak a művelésből különböző célú beruházások megvalósítása miatt. Az éghajlatváltozás következtében az ország egyes részein várhatóan romlik a vízellátottság, ami a termékenység csökkenését fogja előidézni. A mezőgazdasági folyamatok tervezésében és szabályozásában a kormányzatnak, de a törvényhozásnak is nagy figyelmet kell fordítania a termőföld mennyiségének és minőségének megőrzésére.

Miközben a Föld erdeinek területe jelentősen csökkent, hazánkban a telepítéseknek köszönhetően százezer hektárral nőtt. Ezt az irányzatot továbbra is érdemes fenntartani. A fakitermelési hozam fokozatosan növekszik, az erdőállomány egészséges és jó minőségű, ezt a klímaváltozás hatásai, a savas esők, betegségek, kártevők és a falopás veszélyeztetik. A károk csökkenése főleg a jól átgondolt hatósági intézkedésektől várható. A biológiai sokféleség megőrzésének érdekében elsősorban a természetes folyamatok megőrzésére és érvényesítésére kell törekedni. Különös figyelmet érdemelnek a megőrzendő élőhelyek, például lápok, tölgyesek, löszfalak. Folyamatosan növekszik a beépítettség, ami fokozza kitettségünket a klímaváltozással szemben.

MAGYARORSZÁG A GLOBÁLIS VILÁGBAN

Hazánk az Európai Unióban

Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, mintegy tíz éves felkészülési időszak után. A rendszerváltozást követő magyar kormányok számára a csatlakozás az európai örökséghez, az európai fejlődés fő vonalához való visszatérést testesítette meg. Az Európai Unió és tagállami státusunk megítélése körültekintő, árnyalt mérlegelést igényel. Figyelembe kell venni az előnyöket és a kockázatokat egyaránt.

Egyrészt aligha vitatható, hogy az európai integráció eredeti céljai – az újabb európai háború elkerülése, a gazdasági együttműködés támogatása, az orosz terjeszkedés feltartóztatása, a demokratikus társadalmak őrzése – ma is érvényesek. Éppen ezért az EU-csatlakozás ésszerű döntés volt Magyarország részéről.

Szintén az Európai Unió kinyilvánított szándékai közé tartozik a kiegyensúlyozott és fenntartható gazdasági fejlődés, a magas szintű foglalkoztatottság, a szociális védelem, a magas szintű versenyképesség, az életszínvonal és életminőség emelése, a gazdasági és társadalmi kohézió, a tagállamok közötti szolidaritás biztosítása. Az Unió értékei között találjuk továbbá az emberi méltóság és az emberi jogok tiszteletben tartását vagy az igazságosságot és szolidaritást.

Másrészt tény, hogy Európai Unió, elsősorban gazdasági integrációként, egy földrésznyi méretben megvalósuló gazdasági/jogi egységesítést valósít meg az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgása érdekében. Ezzel egy határokon átnyúló fogyasztói társadalmat épít, akarva-akaratlanul háttérbe szorítva a hagyományos társadalomszervező és közösségépítő erőket. Az EU-ban a gazdasági szabadságokhoz liberális társadalomszemlélet, értékrend járul, amely elsősorban az egyéni jogokat hangsúlyozza. Az öngerjesztő uniós jogalkotási gépezet pedig rendre túlzásokba esik, a folyamatosan mélyülő integráció eszméjét követve.

A határok átjárhatósága, személyek szabad mozgása, a munkavállalás szabadsága azzal a következménnyel is járt, hogy mára magyar állampolgárok százezrei keresik megélhetésüket Angliában, Németországban s az Unió többi tagállamában.

Azonban azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy jelenleg Magyarország fejlesztésre szánt forrásainak döntő részét – legyen szó például a történelmi városközpontok rekonstrukciójáról, autópályák építéséről, a vasúthálózat rekonstrukciójáról, kiemelt kutatóintézetek létesítéséről vagy egyes foglalkoztatást támogató programokról – az Európai Unió biztosítja. A magyar külgazdaság ezer szállal kötődik az Unió tagállamaihoz, amelyek hagyományosan legjelentősebb kereskedelmi partnereink és befektetőink. Az Unió Erasmus programja révén pedig magyar egyetemi hallgatók ezrei tanulnak egy-két féléven át külföldi egyetemeken.

Európa válságos időket él

Napjainkban Európa válságos időket él meg, a helyzet talán a legnehezebb az integrációs folyamat ötvenes évekbeli kezdete óta. A súlyos belső pénzügyi problémák kezelése és a világgazdasági versenyképesség fenntartása érdekében hatalmas erők mozdulnak abba az irányba, amely a nemzetek feletti európai integráció egyre szorosabbra fűzésében keresi a megoldást. Világosan kell látnunk

ugyanakkor azt is, hogy nemzeti megmaradásunk végső záloga nem lehet más, mint az erős Magyarország. Ezért alapvető érdekünk a cselekvőképes és hatékony nemzetállamnak, mint az Európai Unió alapegységének a megőrzése. A magyar külpolitikának igyekeznie kell megtalálni a kényes egyensúlyt e két sokszor ütköző érdek, az egység és sokféleség szempontjai között.

Ebben a helyzetben Magyarországnak kettős célt kell követnie az Európai Unióban: egyszerre kell törekednie az uniós tagságból származó előnyök kiaknázására, a források hatékony felhasználására, és egyben a nemzeti érdekek határozott képviseletére az EU intézményeinek döntéshozatalában. Az EU-tagság kockázatait kormányzati ciklusokon átívelő, nagyon világos nemzetstratégiának kell ellensúlyoznia. E nemzetstratégia brüsszeli képviselete során nem vihart kavaró nyilatkozatokra, hanem komoly szakmai, diplomáciai előkészítésre és pragmatizmusra van szükség.

Arra kell összpontosítani, hogy az Unió intézményei, mindenekelőtt az Európai Bizottság, minden tevékenységi területén érzékeljék, hogy az európai integráció, a jogharmonizáció nem egyszerűen gazdasági ésszerűség és előnyök vagy modernizáció és jogfejlesztés kérdése. A földrész kulturális sokszínűségére, különböző hagyományaira is figyelemmel kell lenni az Unió működése során. Az egyetemes értékek uniós szintű megjelenítése mellett ugyanolyan figyelem kell, hogy jusson azoknak az értékeknek, melyeket az egyes tagállamok identitásuk hagyományos összetevőinek, kifejezőinek tekintenek. Mert nemcsak az Unió joga gyakorol hatást a kultúrára, de a társadalmak, a kultúrák változatossága is határt szab az integráció célkitűzéseinek. Éppen ezért az Unió hatáskörének bővítésére irányuló törekvéseket fokozott óvatossággal kell mérlegelni. Viszont határozottan fel kell hívni az Unió intézményeinek figyelmét a XXI. sz. kihívásaiból adódó sürgető teendőkre, legyen szó a világban folyamatosan élesedő gazdasági versenyről vagy az utóbbi években szemünk előtt kibontakozó új „népvándorlásból" fakadó migrációs nyomásról. Ez utóbbi mára az Unió legdrámaibb problémájává vált, amelynek kezelése határozott intézkedéseket és cselekvést igényel.

Számos területen Brüsszelnek nincs hatásköre, vagy ha igen, csak kisegítő jelleggel. Ezek közé tartozik például az oktatás, a kutatás, az egészségügy, a kultúra támogatásának rendszere, ahol az elsődleges felelősség ma is a kormányé. Nagyon fontos, hogy a fokozatosan megerősödő gazdaság eredményei nyomán egyre növekvő összegű forrás jusson e társadalom-megtartó területek fejlesztésére.

Kárpát-medencei és Visegrádi Együttműködés

A hazai külpolitika kitüntetett területe a kárpát-medencei magyarság biztonságának, jólétének és szabadságának elősegítése. A magyar nemzetnek a rendszerváltozással nyílt meg a lehetősége arra, hogy elkezdje Trianon – lassan évszázados – traumájának szellemi értelemben vett feldolgozását, és politikai meghaladását. Ebben a folyamatban az európai dimenzió – Magyarország és a legtöbb szomszédos ország tagsága az Európai Unióban – nem elhanyagolható tényező. Hiszen az európai integráció – a határok jelentőségének csökkentésével – az igazságtalan trianoni békerendszer közvetett és részleges orvoslását hozhatja. Megnyílt az út arrafelé, hogy Magyarország – amennyiben jól használja ki lehetőségeit és erős gazdaságot, vonzó társadalmat teremt – ismét szervező erő legyen a Kárpát-medencében, gazdasági és kulturális értelemben egyaránt. Sőt, az eddigi kezdeményezéseket hálózatba szervezve, az oktatók és hallgatók mobilitására építve,

kialakíthatunk egy kárpát-medencei felsőoktatási térséget is. Természetesen ennek feltétele a szomszédos államokkal való pragmatikus együttműködés is, azzal, hogy a határon túlra szakadt magyarság érdekeinek határozott képviselete állandó (de nem kizárólagos) eleme a magyar külpolitikai álláspontnak a kétoldalú kapcsolatokban.

Az 1991-ben létrejött Visegrádi Együttműködés Csehországgal, Lengyelországgal és Szlovákiával a regionális összefogás lehetőségét kínálja az Európai Unión belül, ezért megőrzendő érték. A visegrádi országok közös történelmi tapasztalatai, rokon céljaik az Európa nyugati feléhez való felzárkózásban, vagy éppen az orosz-ukrán konfliktusból eredő közös kockázatok indokolják az együttműködést, akkor is, ha az érintett országok egy-egy részkérdésben eltérő álláspontot képviselnek. Különös gonddal kell ápolni a történelmi lengyel-magyar kapcsolatokat, barátságot. Lengyelország - mint az európai integráció középhatalma - nagyon fontos szövetségest jelenthet, egyebek mellett a hazai érdekek képviseletében az Unión belül.

Transzatlanti kapcsolatok

A kárpát-medencei és európai uniós összefüggésrendszer mellett az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) a transzatlanti dimenziót képviseli Magyarország külső kapcsolatrendszerében. Magyarország biztonságát a történelem viharainak kitett Kárpát-medencében csak egy erős szövetségi rendszer garantálhatja: ez a NATO, amelynek Magyarország – Csehországgal és Lengyelországgal együtt – 1999-ben vált tagjává. A NATO-tagság komoly kötelezettségekkel is járhat, mint például az afganisztáni békemisszió vagy – szükség esetén – a Baltikum NATO-tagállamainak támogatása. Ugyanakkor, reálisan értékelve Magyarország katonai erejét, mozgósítható gazdasági hátterét, tudomásul kell vennünk, hogy a NATO-tagságnak jelenleg nincs felelősen választható biztonságpolitikai alternatívája régiónkban.

A transzatlanti kapcsolatok gazdasági, kereskedelmi vetületét mindinkább az Európai Unió és az Egyesült Államok között folyó tárgyalások határozzák meg, különös tekintettel egy esetleges szabadkereskedelmi egyezmény kötésére. E tárgyalások során – csatlakozva az EU más tagállamaihoz – ésszerű és kiegyensúlyozott megállapodásra törekedve, képviselni kell a hazai fogyasztók, a magyar ipar és mezőgazdaság érdekeit. Az európai kontinens kulturális sokféleségének megőrzése pedig nem lehet alku tárgya.

Globális figyelem

Magyarország gazdaságdiplomáciai mozgásterét az is meghatározza, hogy az elmúlt időszakban betagozódott a világgazdaság folyamatait szabályozó olyan átfogó nemzetközi szervezetekbe, mint a Kereskedelmi Világszervezet (WTO), a Nemzetközi Valutaalap (IMF), vagy a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), és hogy számos többoldalú illetve kétoldalú egyezményt kötött például a külföldi beruházások védelmére.

Természetesen az európai és a transzatlanti kapcsolatrendszer nem zárja ki azt, hogy Magyarország – a kölcsönös előnyök elve alapján és integrációs kötelezettségeit, prioritásait nem veszélyeztetve – fejlessze gazdasági és kereskedelmi kapcsolatait olyan globális jelentőségű, „feltörekvő" államokkal, mint Brazília, India, Japán, Kína, Oroszország vagy Törökország. Sőt, a nyugati világ fokozatosan csökkenő globális demográfiai és gazdasági súlya olyan megkérdőjelezhetetlen geopolitikai trend, amellyel számolnunk kell. A jövő kihívásainak való megfelelés ezért hazánk

számára is elengedhetetlenül szükségessé teszi az európai uniós és a transzatlanti térségen kívüli intenzív kapcsolatépítést, azt a törekvést, amelyre a magyar külpolitika és külgazdaság szótárában újabban keleti vagy déli nyitásként szokás hivatkozni. A tízmilliós Magyarország korlátozott erőforrásait azonban összpontosítani kell, annak érdekében, hogy egy-egy kiemelt relációban komoly és fenntartható eredmények születhessenek. Külkapcsolatainknak e területen is az értékalapú politika és a reálpolitika helyes arányára, egyensúlyára kell épülnie.

Tartalom

BEVEZETÉS	5
NEMZETI KARAKTER	6
EGYHÁZI ÉLET	10
POLITIKA	13
NEMZETPOLITIKA	16
CSALÁD	18
GAZDASÁG	22
MEZŐGAZDASÁG ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS	25
EGÉSZSÉGÜGY	27
OKTATÁS	30
SZOCIÁLIS ÜGYEK	33
KISEBBSÉGÜGY	36
KULTÚRA	39
TUDOMÁNY	42
MÉDIA	45
KÖRNYEZET	48
MAGYARORSZÁG A GLOBÁLIS VILÁGBAN	50

Felelős kiadó: dr. Simon Judit, a Lexica Kiadó ügyvezetője

Borító tervezés, grafikai kivitelezés, tördelés: Los Logos Kft.

Készült a G-Print nyomdában
Felelős vezető: Wilpert Gábor